

אֵלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵדָם אֶכְלֵם פְּרוֹתֵיהֶם בְּעוֹלָם הָיָה וְהָיָה לָנוּ לְשֵׁלָם תְּפִלָּה
וְתִלְמוּד תּוֹרָה בְּנֶגֶד פֶּלֶם

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השי"ר רייזמן ז"ל, נלב"ע י' בטבת תשס"ט, ת.נ.צ.ב.ה.

בענין
הסבה

לזכר ולעילוי נשמת

הרופא החרדי

הר"ר ר' דב בן משה ארליך ז"ל

איש אשכולות וענק רוח

אשר יראת שמים ורוחב דעות חברו בו יחדיו

פעל במסירות נפש למען הכלל

השיב נשמתו לבוראו ביום אשר נאמר בו "בקרובי אקדש"

נלב"ע ר"ח ניסן תשמ"ו

☆☆☆

ת.נ.צ.ב.ה.

שיעור רחצ

• שנה שישית •

שנת ה'תשע"ד

הסבה

- א. בסוגיית הגמרא בפרק ערבי פסחים נתבארו דיני מצות הסבה בליל הסדר, ונחלקו הפוסקים, האם כאשר שתה ארבע כוסות או אכל מצה ללא הסבה, צריך לחזור ולשתות או לאכול בהסבה.
- ב. שיטת הראב"ה שאין דין הסבה בזמן הזה, ודברי הפוסקים האם יש להסתמך על שיטתו בדיעבד, כאשר שתה או אכל ללא הסבה.
- ג. אכל מצה ללא הסבה, האם יכול לסמוך על ההסבה ב"כורך".
- ד. אכל אפיקומן ללא הסבה, האם צריך לחזור ולאכול עוד מצה לשם אפיקומן.
- ה. בעיקר גדר מצות הסיבה יש לחקור, האם ההסבה היא חלק ממצות אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות, או מצוה בפני עצמה, וצ"ב.
- ו. עוד יש לדון, האם ההסבה היא מדיני סעודת ליל הסדר.
- ז. אימתי מסבים: בשתיית ארבע כוסות ואכילת מצה • האם מסבים באכילת מרור • כרפס • בשעת אמירת ההגדה והלל ושאר ברכות • בשעת הסעודה.
- ח. צורת ההסבה: הסבה על כורסא [האם חייב להסב בסמוך לשלחן] • הסיבת ראשו בלבד ללא שנשען על דבר • מי שאין לו כרים וכסתות • הסבה על ברכי או כתף חברו • כשמכניס האוכל והשתיה לפיו, או רק בשעת הבליעה.
- ט. חיוב נשים במצות הסבה - מעיקר הדין ובזמן הזה [מנהג האשכנזים ובני עדות המזרח] • בחורות ונשים נשואות • אלמנה וגרושה • אכלו מצה או שתו ארבע כוסות בעמידה - האם יצאו ידי חובה • קטנים במצות הסבה.
- י. הסבה בפני אביו וחתן אצל חותנו • הסבה בפני רבו מובהק ורבו שאינו מובהק - בבן, חתן, נכד ותלמיד • קבלת רשות להסב מאביו ואו מרבו.
- יא. הסבה בפני תלמיד חכם הנחשב "גדול הדור".

יין בלא הסיבה אם יחזור וישתה ויבט יהיה נראה כמוסיף על ארבעה כוסות או ששה כיון שלא היבט כששתה היו כחילו לא שמה מעולם [שם] (יפ) **הסיבה** ימין לאו שמה הסיבה פי' שהרי בזמניו נרץ הוא לאכול ולא עוד אלא שמה יקדים קנה לוטע להוטע הוא לזר ימין (יפ) ויבא לירי סכנה ע"י שיבט בזמניו ופרש"י דולא עוד קאי אפרקלין ואין נראה (יפ) אלא אמיא קאמר ליה ולא עוד כהדי הסיבה ימין כו' כפרש"ס:

וְשֵׁם הַשְּׂמֵה דְּרִיתִימַד הָכִי וְרִיתִימַד הָכִי בּוֹלְהוּ בְּעֵי הַסִּבָּה. וְלַעֲנִין מֵהָ אִם
אֵל אֵל בְּלֹא הַסִּבָּה פִּשְׁעֻס לֹא יֵאָדָה הָאִם לִקְנוֹן הַשְּׂמֵה שְׂאֵל כִּימ (מִנְהָ)
כְּשֶׁהוּא יִמָּסֵךְ אֵין לֹא מִימָסֵךְ אֵין אֵל אֵל מִבְּעֵי לֵן אִם שְׂמֵה בְּלֹא הַסִּבָּה
מִנְהוּ לִכְלֹרֵה נִרְאֶה לְדַעֲיֵדֵעַ יֵאָדָה מִקְדָּמָה כִּלְהוּ לְכִימֵי שְׂמֵמֵה דְּרִיקָה
לִתְחַלֵּה לֹא מִבְּעֵי דְּרִיקָה אֵין אֵל הָרִסֵּךְ אֵין (כְּפֶה) (וְרִיקָה) (לְדַרְהִין) יִקְנוֹן הַמִּשְׁמֵי
דְּכִשְׁמֵה כְּשֶׁאֵל מֵהָ בְּלֹא הַסִּבָּה הִיִּי יִכּוֹל לִקְנוֹן שִׁיחֹזֵר וְיִשְׁאֵל יִסָּב אֵל כְּשֶׁשְׂמֵה

חידושי המאירי - פסחים שם

אדבע כוסות כולם צריכין הסבה, הן שתייתם
הן הדברים שהם מסודרים עליהם, ר"ל קידוש
וקריאת ההגדה וקריאת ההלל וברכת המזון,
והוא היה מיסב בכל הסעודה הרי זה משובת.

הענינים, ואף אלז לא בכלם, כיצד מצה צריכה הסבה, מדור אין צריך הסבה שהרי הוא זמר לשעבוד ולמה שמדרו המצרים את חייהם.

זה שביארנו במשנה שאפי' עניי ישראל לא יאכל עד שיסב, שמא אתה סבור שיהא צריך הסבה בעוד שהוא אוכל מזונו, אינו כן, אלא בעשיית הדברים שהם זכר לאותם

שלט

מגיד משנה

זמנים הלכות חמץ ומצה פ"ז

מגיד משנה

מקורות וציורים
י"ד. וצריך להתחיל
קטן, עין י"ף.
ממשי אובד אב
(דברים כ"ו) ובספרי שם
י"ח. בכל דור דור שם
קטן: כחשם. שנאמר
ואחריו הוציא משם
שם גמ' (דברים ו') וכ"כ
לקמן גמולת הכבוד
והנחמתו כחשם י"ג פסוק
עבור ו' ורעיו י"ג עין
מלאכה שלם. שנאמר
והכרת (שם) שם
י"ח. לפיכך כחשם
שם שם: ש"ע ש"י
ש"י. אבל אחד ואחד
שם קטן: ש"ע שם ש"ס
ש"י וי"ד:

חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא ילד ממזרים וכו':
 בספר שו"ע אדם בלידה הזה הור. וכו'. שם בנאמ
 ואפילו עני ישראל ע"י ילד ע"י שם בן ולא יספחו
 ה כנסות של יין ואפילו מן התמחיו ובגמרא (קס): ח"ר
 ארבעה כסות הללו ילד שיהא
 בן כדי רביעית ואחד הנשים
 ואחד הנשים ואחד חיות. וכו'. עוד
 שם אמר ריב"ל נאדם חיותו כבדבה
 כסות ש"ק כן היו כלומר הנס:

ד וציריך התחיל וכו'. במשנה (סע) מתחיל בגנות ומסיים בשכח
 ודעת מאמריו אוכל אפי' ע' צירוף כל הפרשה כולה וגמל'
 מלי דעת רב חסד מרמז עובדי ע"ז נכרזו חסד עבדים אפרסע'
 במגילת: הל' מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו'. במשנה
 (סע) ר"ג אומר כל מי שלא אמר
 שלשה דברים אלו נכסה לא ילא
 ידי מכותיו ואלו כן פסח מהו ומרור
 וכו' נלשון רבינו:
 ו בכל דור ודור חייב אדם וכו'.
 גס סע במשנה (קמק): ככל

כולן הן הנקראין הגדה: ו' בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקבי"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: ז' לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות הוא מיסב [ג] דרך חירות. וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה [ג] ארבעה כוסות שוין. אין פותחין מהם. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפתח לו מארבעה כוסות. שיעור כל כוס מהן רביעית:

- הגדות מימוניות -

וְאִדְרָבָה יָשִׁיבָה כְּדָרְכָן הָיִיד דְּרַךְ חִירוֹת. אֲמַנְס יִיחִידָה הָיָה. ע"כ:
 [ג] וּפְלִינְיָ מִיּוֹנוֹקוֹת פְּרִי לְדִירָה אֲרַבְעָה כּוֹסוֹת וְעִשְׂרֵי מִסְפּוֹת. ע"כ:

מגיד משנה

זמנים הלכות חמץ ומצה פ"ז

כסף משנה

שמ

ז' אשה אינה צריכה הסבה וכו'. שם (קמ.) אשה אינה צריכה
ואם חשבה היא לריכה הסבה בן אצל אביו לריך הסבה תלמיד
אצל רבו מאי ת"ש דאמר אביי כי הוין בי מר הוה זגין אברכי
דהדי כי אחי' לבי רב יוסף אמר לן לא לריכיתו מורא רבך כמורא

פ"ח ח ואימת ציריכן להסב וכו' ה"ה קמח סא
 לריבא הסיבא וכו' וז' אורי מר כו קמח סא
 דלחמך הכי וזלחמך הכי לוי וכו' כעו הסיבא. אבל
 עקש'ס דכל בעלמ'ס צירי'ס לוי'ס דכל ספיק'ס דרנב'ס
 וי"א דהכ'ס כיו'ס דלל'ס מיעל'ס
 פירש'ס ה"ס בעינין דלחמ'ס מיעל'ס.
 וכו"ן כח דע"כ לית'ס ל"ס חז'ס
 הסיב'ס כבוכל'ס דל'ס חז'ס
 לחמ'ס נקול'ס כהי'ס כעו מ'ס חז'ס נקול'
 דקבוכל'ס ח'ס מעשר'ס מ'ס חז'ס וכו'
 ה"ה צריכ'ס ח'ס

ח אפילו עני שבִּישׂאֵרָא לֹא יאכֹל עַד שִׁשָּׁב. [ג] אִשָּׁה אֵינָה צָרִיכָה הַסִּבָּה. וְאִם אִשָּׁה חֲשׂוּבָה הִיא צָרִיכָה הַסִּבָּה. וְכֵן אֲצֵל אַבִּיו וְהוֹשֵׁם בְּפָנָיו רַבּוֹ צָרִיכִין הַסִּבָּה. אֲבָל תְּלִמִּיד בְּפָנָיו רַבּוֹ אֵינוֹ מְצָרִיכַ אֵלָּא אִם כֵּן נָתַן לוֹ חֶרֶץ וְשׂוֹא הַסִּבָּה יִמְּיָן אֵינָה הַסִּבָּה. וְכֵן הַמֵּיטֵב עַל פְּרֻטָּה וְאוֹ הַמֵּיטֵב פָּנָיו אֵין זוֹ הַסִּבָּה. וְאִמְתִּי צָרִיכִין הַסִּבָּה [ד] בִּשְׁעַת אֲכִילָתָה כּוֹתֵת מִצָּה וּבִשְׁתֵּיתִית אַרְבַּעָה כּוֹסוֹת הָאֵלּוּ. וְשָׂאֵר אֲכִילָתוֹ וְשִׁתְיָתוֹ אֵינוֹ הַיֵּסֵב הַסִּבָּה זֶה מְשׁוּבָה וְאִם לֹא אֵינוֹ צָרִיךְ: כִּדִּי שְׂתַּהִיָּה שְׂתִּיָּה עֲרִיבָה הֵכֵל לִפִּי הֵיִין וּלְפִי דַעַת הַשְׂתִּיָּה. וְלֹא יִפְחֹת בְּאַרְבַּעָתָן [ה] מְרַבֵּיעִית יֵיִין חֵי. שְׂתִּי אַרְבַּעָה כּוֹסוֹת אֵלָּא מִיִּין שְׂאֵינוֹ מְשׁוּבָה יִצָּא יֵיִין אַרְבַּעָה כּוֹסוֹת וְלֹא יִצָּא יֵיִין חִירוֹת. וְשְׂתִּי אַרְבַּעָה כּוֹסוֹת מְשׁוּגִיין בְּבֵית אַחַת יִצָּא

מקורות וציורים

שניי נוסחאות

תלמיד בפני רבו
חימני אחד תלמיד
בפני רבו ועי'
פסחים קח.

ט ארבעה כסות אלו צריך
למנוח וכו'. מפורש שם (תמ):
שם לא מוזן שמינו יולא (ירי) כל
זמנו כמו שפייער בסמוך. ומ"ס
רבינו הכל לפי הדין ולפי דעת
השוטה פסוק הוא ומנחה בנר
מקומות ולא כל היעות ולא כל
האשמים שיו: ולא יפחות בארבעות
וכו'. שם אמר שזולל ארבעה כסות
הללו לריד שיאכל כסן כרי מניגה

ה'ד ע"ג

סימן קלח

תרומת

אפילו לא למד כלום לפניו ויהא מחוייב במורא דאת ה' אלהיך תירא, ואית לו תורת רבו לעניין דרש דהאי קרא את ה' אלהיך תירא. וכ"ש אם ה"ח נחשב לגדול הדור, דחשיב לכל מילי כרבו אפי' לא למד כלום מלפניו, והכי אמרין פ' אין עומדין במס' ברכות (לא, ב) דהא קאמר עלי ההון לשמואל הנביא אתה מורה הלכה בפני רבך, ומקשו שם התוס' והא לא למד כלום לפניו, ומתרגין דגדול הדור היה, וגם בא ללמוד לפניו. נראה דתרי שינוי נענה דלא שייכי אהדרי לצרף לחד שינוי, הא קמן דחשיב כרבו מובהק מדקאמר דהיה חייב מיתה על גוראת בפניו.

שאלה: בעל הבית הסועד כלילי פסחים אצל ת"ח מופלג בדורו בעי המיכה הואיל ולא למד כלום לפניו או לא.

תשובה: יראה דלא בעי הסיבה¹. וכן מצאתי בפרשת סדר אלהי הרוחות ה' שמואל מפליי², וכתב הטעם דהא דתלמיד פטור בהסיבה לפני רבו משום דמורא רבך כמורא שמים, כדאיתא פ' ערבי פסחים (קח, א) ופרשב"ם שם³ דילפינן לה מאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, א"כ כל ת"ח חכם בכלל. וכן מצאתי בתוס' פ' שור שנגח ד' וה'⁴ דתלמיד חכם מופלג בכלל זה.

סי' קלח: 1. ב"י ושו"ע (סי' תע"ב ס"ה) בלשונו: "ואינו דרך הסיבה", אך ברמב"ם (פ"ו מחמץ ה"ח) וכלבו (סי' נ') משמע דאיסור הוא, עי' שו"ת (סק"י) וברכ"י (סק"י). 2. באו"ז ח"ב סי' רנ"ו. 3. ד"ה כמורה שמים. 4. ב"ק מא. ב ד"ה לרבות. 5. רמ"א (יו"ד סי' רמ"ד סי' י"א) וועי ד"מ (א"ח שם סק"ג) וברכ"י א"ח שם (ועי' שו"מ קמא ח"א סי' ק"א ועי' צחק אבהו"ז ח"ב סי' כ"ט ענף א"ג). 6. ד"ה מורה.

חידושי מרן

הלכות חמץ ומצה

רי"ז הלוי

פ"ז ה"ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה לר"ך לאכול ולשתות והוא מוסב דרך חירות וכו' ואימתי לריבין הסיבה בשעת אכילת כזית מזה ובשתיית ארבעה כוסות האלו ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משונה וכו' עכ"ל, מדברי הרמב"ם האלו מבואר דמאות הסיבה היא מלכוד בפ"ע שיאכל וישתה בלילה הזה והוא מוסב דרך חירות, אלא דחכמים קבעו למלכוד זו בשעת אכילת המלח ושתיית הארבעה כוסות, אבל עכ"פ מזה צ"ע היא ולא מדיני המלכוד של מלח וארבע כוסות, וכדחזינן דגם בשאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משונה דהיינו דמיקריא קיום מלכוד של הסיבה, [וכ"כ בשו"ע או"ח סי' תע"ז ס"ז דלכתחילה יסב בכל הסעודה], הרי דמעשה ההסיבה היא מלכוד בפ"ע, ושייכה גם בשאר אכילתו ושתייתו, אלא דאינו מחויב בה רק בשעת אכילת מלח ושתיית ארבע כוסות, אבל צעיקר דינה אין לה ענין עם מלכות אכילת מלח ושתיית ארבע כוסות כלל, ולפי"ז אם אכל מלח או שתה ארבע כוסות בלא הסיבה אין כאן שום גריעותא בהמלכוד של אכילת מלח או ארבע כוסות, רק דלא קיים מלכות הסיבה שהיא מלכוד נפרדת לגמרי. והנה בחוס' פסחים דף ק"ח נסתפקו אם שכת ולא היסב אם יחזור וישתה, וברא"ש שם מבואר דאם אכל הכזית מלח בלא הסיבה לא יא,

ולבאורה מבואר מזה להיפוך, דס"ל דדין הסיבה הוא דין בקיום המלכוד של מלח וד' כוסות, דאלא"כ אמאי לא יא, ועוד דלפמשי"כ הרי לבאורה לא שייך כלל שיחזור ויאכל בהסיבה כיון דכבר קיים מלכות אכילת מלח בשלימות, ואין בה שום גריעותא במה שאכלה בלא הסיבה, וא"כ המלח שאוכל אח"כ היא כשאר אכילתו ושתייתו כיון דכבר יא יד"ח מלח, ובע"כ דס"ל דצעיקר דין אכילת מלח נאמר דין שריך לאכלה בהסיבה, ודלא כמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם. והנה מקור דיו של הרא"ש דאם אכל כזית מלח בלא הסיבה לא יא, הוא מהא דאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מלח כשהוא מוסב יא משמע מוסב אין לא מוסב לא עיי"ש בדבריו, ולבאורה ה"י אפשר לומר דריב"ל לא מיירי כלל מדין מלכות אכילת מלח, רק מדין מלכות הסיבה, וקאמר דאם אכל כזית מלח כשהוא מוסב כבר יא יד"ח הסיבה, אף שלא אכל כל אכילתו בהסיבה, וכן ה"ן דברי הרמב"ם שכתב דשאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משונה ואם לאו אינו לר"ך עכ"ל, ומקורו הוא מדברי ריב"ל דמדנקט לישנא דינא ש"מ דשייכה הסיבה גם בשאר אכילתו מלכוד כזית מלח, אלא דאינו מחויב בה, אבל אח"כ דלא מיירי כלל מדין המלכוד של אכילת מלח, דזה יא גם בלא הסיבה, וכמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם, וצ"ע בזה.

מאורי

פסח

המועדים

בדין הסיבה

ובח"י מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם כתב לבאר דבריו, דמלכות הסיבה היא מלכוד בפ"ע, אלא דחכמים קבעו דזמן מלכוד זו בשעת אכילת מלח ושתיית ד' כוסות, וכתב שם דדעת התוס' והרא"ש אינה כן אלא ס"ל דהסיבה הוא דין בקיום מלכות מלח ושתיית ד' כוסות, והפס"מ אי אכל כזית מלח בלא הסיבה האם לר"ך לחזור ולאכול, עיי"ש. ולבאורה אי נימא דדין הסיבה הוי דין בקיום מלכות מלח, א"כ אלו שפטורים ממלכות הסיבה, איך מקיימים כלל מלכות מלח, והא איכא דין במלכות מלח שיאכל ע"י הסיבה, ודוחק לומר דלורת קיום מלכות מלח יש לה פנים האחת לאלו המייב"ס בהסיבה, לדידהו מלכות אכילת מלח היא דיהא בהסיבה ובאל"ה לא קיימו מלכות, אבל אלו הפטורים מהסיבה לדידהו מעשה המלכות הוא בלא הסיבה ובאכילה לבדה מקיימים המלכות כהלכתה. וצ"ב.

ונראה לומר, דאפילו לדעת התוס' והרא"ש דס"ל דהסיבה הוי דין בעלמא המלכות, מ"מ אם אכל בלא הסיבה או שתה בלא הסיבה, יא ידי חובת מלכות אכילת מלח ושתיית ד' כוסות, אך כיון דההסיבה היא דין

צעיקר המלכות נמלא דלא קיים המלכות כתיקונה, ולכך לר"ך לחזור ולאכול כדי לקיים המלכות כתיקונה, ודו"ק. והנה התוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולו כתבו וז"ל, וכן אם בכוס שלישי לא היסב אם יכול לחזור ולשתות בהסיבה, אע"ג דדין שלישי לרביעי לא ישתה, עכ"ל. ולבאורה קשה דהא אם לא יא ידי חובת ד' כוסות א"כ מדוע שלא יוכל לחזור ולשתות, הא לא קיים המלכות כלל ולא הוי כוס שלישי, ומכאן מוכח במש"כ, דבאמת מלכות ד' כוסות קיים, ולר"ך לחזור ולשתות רק כדי לקיים את המלכות כתיקונה. ולכן הסתפקו התוס' בזה, דכיון דנראה כמוסיף על הכוסות לא יוכל לחזור ולשתות בהסיבה. ומרן הגרי"י זללה"ה כתב דהתוס' והרא"ש חולקים על הרמב"ם מהא שנסתפקו התוס' אם שכת ולא היסב אם יחזור וישתה, וברא"ש מבואר דאם אכל הכזית מלח בלא הסיבה לא יא, ומוכח דס"ל דדין הסיבה הוא דין בקיום המלכות של מלח וד' כוסות, עיי"ש. ונראה לומר ד"ל דהתוס' לא ס"ל כדעת הרא"ש לגמרי, ורק גבי שתיית ד' כוסות נסתפקו אם לר"ך לחזור ולשתות, אבל לגבי אכילת מלח י"ל דאי"ל לחזור ולאכול.

דחלוק חייב הסיבה דמלכוד מחויב דד' כוסות, דהנה מרן הגרי"י בפסחים פ"ז מחמץ ומלח ה"ט הביא דברי הרמב"ם פ"ז הלכות חו"מ ה"ז וז"ל, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עלמנו כאילו הוא בעלמנו יא עתה משעבוד מלרים וכו' ועל דבר זה איה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אחת בעלמך היית עבד ויאלצת לחירות ונפדית. וזה"ל כתב, לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה לר"ך לאכול ולשתות והוא מוסב דרך חירות וכו', עכ"ל. הרי דזהו יסוד הנך תרתי מלכות דהסיבה וד' כוסות, בכדי שיראה עלמנו דרך חירות כאילו הוא בעלמנו יא עתה ממלרים, ע"כ. וא"כ י"ל דס"ל להתוס' דדוקא חייב הסיבה בד' כוסות הוא תנאי צעיקר המלכות, דכיון דתרווייהו יסוד חייבין הוא כדי להראות א"ע כאילו יא ממלרים, ולכן אם לא היסב אי"ז מלכות כתיקונה, אבל לענין מלכות אכילת מלח, דאין חייב אכילתה משום דינא דחייב אדם להראות א"ע כאילו יא מלרים, י"ל דס"ל להתוס' כדעת הרמב"ם שכן היתה התקנה שבאכילת המלח יסב, וממילא אם לא היסב א"ל לחזור ולאכול.

רמב"ם פ"ז מחמץ ומצה ה"ח וז"ל, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הר"ז משובח ואם לאו אינו צריך. עכ"ל.

הקשה ח"א לפני מו"ר הגרמ"ד שליט"א מה ביאור הלשון אינו לר"ך דבשלמא לגבי אכילת מלח וד' כוסות דחייב באכילתם שייך לומר דאע"פ דחייב להסב

באכילתו, מ"מ אם לא היסב יא יד"ח ואינו לר"ך לחזור ולאכול, אבל מה שייך לומר לגבי שאר אכילתו ושתייתו דאינו לר"ך. דהא ליכא חייב כלל לאכול ולשתות. ואמר לו דיתכן

דהך הלכה דאינו לר"ך קאי אדלעיל מיניה, שכתב ז"ל, ואימתי לריבין הסיבה בשעת אכילת כזית מלח ובשתיית ארבעה כוסות האלו, עכ"ל. וע"ז קאי דאם לא היסב אי"ל לחזור ויא יד"ח בזה, ולאפוקי משיטת הראשונים שכתבו דלר"ך לחזור ולאכול.

הלכות פסח סימן תעב

פ באר הגולה

ג משנה שם י"ט וכו'
שם ה' תר"ח
ד טור ה' משנה שם
ז ט"ו שם ב"ח ק"ח
ז שם ח שם

קדוש (ה) עד שתחשף: ב יסוד שלחנו יפה (ו) בכלים (ג) נאים קפי כחו, ה' יכין מקום מושבו
(ז) שישב בהסבה דרך חרות: הגה ואפילו עני שאין לו כרים (ח) ישוב על (ג) הספסל (מרכיז ריש פרק ע"ט):
ג יקשהו מסב (ט) לא יטה על גבו ולא על פניו (י) ולא על ימינו, אלא על שמאלו.
(יא) *ואין חלוק בין אשר לאחר (טור בשם רש"י וחי"ה סימן קלו): ד יאשה (יב) אינה צריכה (ד) [ז] הסבה
אלא-אם-כן היא חשוכה: הגה וכל הנשים שלנו מקרי חשוכות (מרכיז ריש פ' ע"ט ורכיני ירוחם), אף לא נהגו
להסב פי סמכו על דברי ראב"ה דכתב (יג) דבזמן הזה אין [וצריך] (א) להסב (רע"ט): ה חבן אצל אביו (יד) צריך

משנה ברורה

ב (ו) בכלים נאים וכו'. ואף-על-גב דבכל השנה טוב למעט בזה משהו וכו' לתקן, כליל-פסח מצוה להרבות, שנהו בכלל דרך חרות.
ואמרו על מהר"ל, שישביו קדו משכנות של נקרים בלים נאים לא היה משמש בהם בשום פנים, רק בפסח היה מנהגו להשיב אותם
על שלחן מיוחד לשמח בראותם: (ז) שישב בהסבה. ורצה לומר, ראשו מטה לצד שמאל (ו) על המשח או על הספסל וקרים פחת ראשו,
אצל השלחן: (ח) יסב (ט) על הספסל. בן צריך לומר, ולצר שמאלו. ואם אין לו ספסל והוא יושב על הקרקע (וכמו בארצות המזרח),
גם-כן צריך להסב על צד שמאל [מפ"ג]. עוד נהגו הפוסקים, דאם סומך עצמו (ט) על כרפי חבדו, גם זה מקרי הסבה על-פי הדעת, אבל
לא על כרפי עצמו, דמחוי דרואג: ג (ט) לא יטה וכו'. וזה לא מקרי דרך חרות: (י) ולא על ימינו. ולא שמה הסבה, כיון שצריך
(י) לאכל בימינו. ועוד טעם אחר יש, דשמה יקדים קנה לנשט, ונשט הוא בצד ימין, ויקשהו מטה ראשו כלפי ימין ונפחת הפוכע שעל-פי
הקנה מאליה ויכנס שם המאכל ויבוא לידי סכנה: (יא) ואין חלוק וכו'. ורצה לומר, דגם אשר צריך להסב על שמאל כל אדם, ואף-על-גב
דהוא אוכל תמיד בשמאלו, ואם-כן לטעם ראשון היה צריך להסב על ימינו, מפני מקום אין לחלק, מפני טעם שני שמה יקדים קנה לנשט,
(יב) והא יטעמא צדיפא לן משום דהני סכנתא, וסמירא סכנתא מאספרא, (יג) ויאכל אותו הפעם בימין כל אדם. ובדיעבד (יג) אם הסב על
צד ימין נצא, דמין שלו הרי הוא בשמאל כל אדם: ד (יב) אינה צריכה הסבה. ודעתם אשה אין צריכה להסב בשום פנים: (יג) דבזמן הזה
אין [צריך] להסב. טעמו, כיון דאין רגילות בארצנו בשאר ימות השנה להסב אלא יושב בדרפו, אבל חוץ י"ב חודש על אביו ואמו או חוץ
שלישים על שאר קרובים, כיון שלא נהג שבועה לפני הנגל, וכן שהוא חוב (יד) פהסבה, מפני מקום הנגל (טו) וכל מקום שישב בו
ויכלה, אלא יסב בשני קצות, דהני על מטה וכו' אחר פחת מראשו או על כרפי חבדו. וק"ל (טו) נהגו שלא ללבש, (יז) ומכל מקום
הלוכח אין מוחין בידו: ה (יד) צריך הסבה אפילו וכו'. דף דהבן חוב כבדו ובמוראו, וכל-שכן אם הוא רבו, מפני מקום צריך

שער הציור

בציור. וצריך עיון: (ג) חסות ואשרי פוסקים: (ד) ט"ו: (ה) מגן-אברהם בשם תרומת הדשן: (ו) אחרונים, וכן פאר בארקה בחידישי מהר"ם חלאה: (ז) רש"י:
(ח) בן אימא בדרבי-משה ובמרכיז ובחידושי ריטב"א: (ט) והוא ממנהג דף קה, עין שם, ומשמע דדוקא בשעת הדחק כעין חתם: (י) גמרא:
(יא) תרומת הדשן, והוא בבית-יוסף: (יב) רשב"ץ בספרו יבין שמועה: (יג) פרי-מקדים, ולפי מה שכתב הפרי חושב בסיף זה, עין שם, אין דין זה כדור
פל-קד: (יד) ורצה לומר, מפני שצרכה שעה אחת לפני הנגל: (טו) חק-יציב ונב"ר ודרד-החיים כלם העתיקו כנגסת הגדולה, וילא כב"ח ומגן-אברהם:
(טז) ב"ח ורש"א: (יז) חיי-אדם, משום דהש"י וחק-יציב הסכימו שיכול ללבש:

תרגום: 1 בגד עליון לבן. (א) כן הוא בטור ובמשנה-ברורה לקמן סעיף-קטן כ.

הלכות פסח סימן תעב

באר הגולה 160

(ה) [ז] הסבה אפילו הוא רבו מבהק. תלמיד לפני רבו (טו) אינו צריך הסבה יאפילו אינו רבו
מבהק, (טז) אלא-אם-כן (יז) יתן לו רבו (ו) רשות. לתלמיד-הסב מפני דבורו, אף-על-פי שלא
למד ממנו כלום, חשוב כרבו צריך הסבה. (זו) ואם קשאוכלין על שלחן אחד, אבל אם אוכל
במנהג אחר, כגון בפני עצמו צריך להסב: ז יתן מי שצריך הסבה, אם אכל או
שתה בלא הסבה *לא יצא וצריך לחזור לאכל ולשתות בהסבה: ה הגה ויש אמרים דבזמן הזה דאין צריך
להסב, כדאי הוא ראב"ה לסמוך עליו שפירעבד יצא בלא הסבה (אגורה פרק ערבי פסחים). (כ) *ונראה לי, אם לא
שתה כוס שלישית או רביעי בהסבה *אין לחזור ולשתות בהסבה, דיש בה חשש שנגא (י) כמסויף על הפסות,
אבל בשני פסות ראשונות יתור וישתה (כא) בלא כרקה (מנהגים), (כב) וכן באכילת (כ) מצה. וילכתחלה יסב
(כג) כל (טו) הסעודה (מהרי"ם):

משנה ברורה

הסבה, (יז) דמסתמא אב מחיל לבנה: (טו) אינו צריך הסבה. משום
דכשיא אביו צריך, נקט ה"א אינו צריך, אבל באמת אסורא (יט) נמי
איכא להסב בפניו, דמורא וכו' כמורא שמים: (טז) אלא-אם-כן וכו'.
ואז (ז) מחייב להסב: (יז) יתן לו רבו רשות. הינו שישנהו כפירוש
נח"ל, ואז מהי (כא) אפילו ברבו מבהק: (יח) על שלחן בפני עצמו
וכו'. אף-על-פי שהוא (כב) בפני רבו. וטעמו, כיון דהוא בשלחן בפני
עצמו אין הסבה שלו זלוול לכבוד הרב. ופרי חוש חולק בזה, ולידיה
כל שרואהו רבו, אינו יכול להסב משום מורא. ופרי-מקדים כתב
שבאפן זה טוב שיטל ממנו רשות: ז (יט) צריך הסבה. ואפילו
(כז) בפני ארונה, אף-על-פי שהוא תמיד משעבד להתעשר בצרכי
הבית, מפני מקום מחייב הוא להראות חרות כליל-פסח ולאכל
על-קליפנים כדאי מצה וכו' אפיקומן וארבע פסות בהסבה. והוא הדין
פועל (כט) שיש לו תלמיד ללמוד אמונה, חוב הפלמיר בהסבה. וכן

באר הגולה

הצרכים נחמדים כלל הסבה, וצריך עיון. ועין ששג"ל לטק סימן ריח, ופרשו
דשמה יקדים קנה לנשט. הוא משנה מפורש כל המפרשים, ולפי זה נשמנו
אילו כל היתרים המבארים כבאן, וישום פוסק לא פרש בדרך: * לא יצא
וצריך לחזור ולשתות. נראה ודעת המחבר אם גמר כל הסעודה וברך
ברכת המזון ואחר-כך נזכר שלא היה בהסבה, צריך לחזור ולברך "ומוציא"
וצ"ל אכילת מצה, מה שאין כן לישאומרים אינו צריך לחזור ולברך. על
אכילת מצה, וישום דף דלכתחלה מצוה לאכל שני זיתים בהסבה, כמבאר
בסימן תעה, מפני מקום דריעבד יצא כבוצת אחד: * ונראה לי אם לא
שתה כוס שלישית וכו'. ודעת הפ"ח דבכל הדין כדמות לא יתור וישתה,
ויספך על דעת אבי העזרי, וכן כתב חק-יציב, מיה אנו אין לנו אלא דברי
המהר"א, שהרי פסח אחרונים מספקים גם על הכוונה הנ"ל בזה ודעתם
אין לצרף דעת אבי העזרי להקל בזה ועין בפאר-מרכיז ופרי חוש, וצ"ל-
פנים אין לנו להקל יותר מדעת מהר"א, וכן הוא דעת מגן-אברהם ואליה רבה
והג"ר ורש"א: * אין לו לחזור ולשתות בהסבה. פסח בדרד-החיים.

עברים (כו) עברים חבים בהסבה, על-קליפנים כבוצת ראשון כשמש. וילעגן עבד כגנני, (כז) עין באחרונים: ז (כ) ונראה לי אם לא
שתה וכו'. ורצה לומר, דבין פסות הראשונות דמורא לשתות כמה רביעי, כדמובא לשון סימן תעט ודבדו לא אפרין (כט) שנגא כמסויף
על הכסות, צריך לחזור ולשתות אם לא עשה הסבה, דלו יהא אלא שתי רשות נמי שרי, מה שאין כן אם שכן להסב בכסות אחרונות
אין לחזור ולשתות, (טט) שגרי שתי רשות אסור שם מפני שנגא כמסויף על הכסות. ואם-כן כיון דלכתחלה אין צריך להסב, ממילא
הוא שתי רשות דאסור בין פסות אחרונות: (כא) כלי ברקה. כתב מגן-אברהם, דכל זה לעקר הדין דרשות בידו לשותת פמה כדמות, אבל
למנהגנו שאין שותין שום כוס אפילו בין פסות ראשונות, וכדמבאר בסימן חעג סעיף ג, הוי לה נקמלף ואם שותה צריך לברך. והוסיף עוד,
דלפי זה (ל) אפילו בין ראשון לשני אין כדאי שיחור וישתה, וכיון שפירעבד עליו נראה כמסויף עוד כוס על הפסות ונדקמבאר בטור סימן
תעג על דעת אבי העזרי, ויספך על דעת אבי העזרי כמו בכסות אחרונות. ומיה, אם שכן ולא הסב כבוס שני יתור
וישתה בהסבה כלי ברקה, ולא הוי נקמלף, (לג) שגרי גם בחוץ הסעודה אם רוצה לשתות אין צריך לברך וסומך על ברכת כוס שני. וכן
שקדם שפירעבד על כוס ראשון (לד) יהיה ברעו לחזור ולשתות בין הכסות הראשונות, ואז אפילו יטעה וישתה כוס ראשון כלי הסבה, יוכל
לשתות כוס אחר בהסבה וכלי ברקה ולא יהא נראה כמסויף: (כב) וכן באכילת מצה. הינו, שיחזור ויאכל הצית-מצה ויכלא
ברקה. (לג) מיה, באפיקומן אם שכן לאכל בהסבה לא יחזור ויאכלה, דהא אסור לשני פעמים אפיקומן: (כג) כל הסעודה. באכילתו
(לד) ובשתייתו. ובדיעבד יצא בשעת אכילת פסח מצה וארבע פסות. ולגבי שקש, כיון שהוא טרוד (לה) דינין לה דריעבד לגבי כל אדם:

שער הציור

(יט) שאלות פרשת צו וכל-בו ונאמר: (יט) ודרי-משה, וכן מוכח מהמהר"ם, וכן מסתמא פרי חוש, וכן משמע מר"ן גיאות שכתב:
אף-על-גב דהסבה מצוה, כדור רבו נמי מצוה, ומצוה דכדור וכו' מכל לא יצא מצוה בהסבה, וכן משמע לשון והמכיר מדקמב:
אינו צריך אלא-אם-כן וכו'. משמע דבזה צריך: (כא) פרי חוש: (כב) ודרי-משה בשם מהר"א ברוך. ועין שם עוד מה שהביא בשמו, שדעתו דתלמיד אצל
רבו אינו צריך אכל רשאי, והשיב עליו הדרבי-משה, עין שם, ואפשר דמשום זה הקל מהר"א ברוך גם כמסויף על שלחן אחר, מה שאין כן לדין דאסורא
איכא אי אפשר להקל בזה, והפרי חוש: (כד) רש"י: (כה) דף ששכ"ל יוס חולק כדור וכו' ואינו מראה שורה לשני, אפילו הכי צריך להסב להראות
חרות, כן משמע בשאלות: (כו) פרי חוש וחק-יציב ואלה רבה ונהג"ו, וכדמבאר מרדכי פסח, עין שם: (כז) חק-יציב ואלה רבה ונהג"ו ודרד-החיים:
(כט) משום דאז חמרא מגדיר פסח אכילה: (כט) מאמר-מרכיז ונהג"ו שלום וקמרי-משה ופישטות דברי מהר"א: (ל) וכן כתב האליה רבה ונהג"ו ודרד-החיים:
(לא) אם לא שאין דמורא לשתות בין חוץ הסעודה נמי: (לב) ולא מהי עצמו ז' גם בין כוס שלישית לרביעי שלא יצטרך לברך ולא יהיה נראה כמסויף. והסם
אסור לבפש פוסקים שכרות ואין לחלק בין שיצטרך לברך או לא, וכן צריך לומר לפי שיטת אבי העזרי המוכח בטור סימן תעג:

(גג) חיי-אדם, וסומכין על הראב"ה או על דעת מהר"ם שלא הוצי' הסבה באפיקומן, עין בתי-יוסף: (לד) כן מוכח מהמהר"ם: (לה) ב"ח בשם מהר"ל
מפראג וחק-יציב, ומה שצרכה אליה רבה לצרף דאפשר דפסח מהמכר ר' פסות אינו נראה, דאסור מפני שהוא שמש הוא פסח מן המצוה, וכמו שכתב רבנו
מנחם, וכן דעת חק-יציב וקמרי-משה דמחייב (בהסבה) בדי' פסות, ופשוט יהוא הדין בענין אפיקומן בהסבה, אחר-כך מצאמי שכן פסח גם הנהג"ו: (לו) כיון

הלכות פסח סימן תעז

באר הגולה 174

תעז דיני אכילת אפיקומן, ובו ב' סעיפים:

א אלאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה (ה) פזית (ב) כל אחר, זכר לפסח הנאכל (ג) על השכב. (ד) ב' יאכלנו בהסבה (ה) ולא יכרף עליו.

א הרי"ף והרא"ש בסוף פירוש ערכי פסחים ורמב"ם ב' עניניו לעיל בסיומן חכ"ט ע"פ ז

משנה ברורה

א (א) פזית. ולכתחלה טוב (ב) שיקח שני יתים, אחר זכר לפסח ואחר זכר למצה הנאכלת עמו: (ב) כל אחר. ואף (ג) נשים חזכות כזה: (ג) על השכב. וענין לעיל בסיומן תעז סעיף א בהג"ה ובמה שכתבנו שם במשנה ברורה: (ד) ב' יאכלנו בהסבה. ובדיעבד אם שכח ואכל בלא הסבה, (ג) אינו צריך לחזור ולאכל (ד) אם קשה עליו האכילה: (ה) ולא יכרף עליו. שהוא רק לזכר, וכפ"ל. כתב של"ה: ראיתי מקני עליה שהיו מנשקין המצות והמור, וכן הסקה בכניסתו וביציאתו, וכן ארבעה מינים שפולג, והכל לחבוב המצות, ואשרי מי שעובד ה' בשמחה: (ו) ויהא זהיר וכו'. שפיין שהוא זכר לפסח צריך לאכלו בזמן פסח, והפסח אינו נאכל אלא עד חצות.

שער הציור

הוא רק לביצה אחת שפנתה על הקצרה: (ב) אחרונים: (ג) כפ"ל בסיומן תעז סעיף יד: (ג) פרי הדש, שסמך בדיעבד על דעת הרמב"ם, עין שם: (ד) שמדעת רש"י ורשב"ם משמע דבאפיקומן יוצאין עצם המצה דאכילת מצה אלא שמתקנו לכרף בתחלת הסעודה, וצריך באמית לכוון בברכה לפטר גם האפיקומן, ולדידהו בנדיא צריך לחזור ולאכל בהסבה:

משה

או"ח - חלק ג - סימן סג

אגרות

לתרין סתירה במשנה ברורה בדין שכח ואכל האפיקומן בלא הסיבה

שם נמי מפורש שאין לסמוך כלל על הראב"ה עיי"ש. ובסימן תע"ב איירי המ"ב אחר בהמ"ז שאף כשנוכח קודם ברכת בפה"ג על כוס שלישי הרי הוא ענין איסור לגרום בדמות הרבה שלא לצורך, ואף אחר שנטל ידיו ואמירת הב ונכרך שאם נפטר באפיקומן שאכל בלא הסיבה אסור לאכול, משום דאם יצא אין זה שוב אתבא דרחמנא שבה איכא חשש איסור אסור לו לאכול אפיקומן אחד בשביל הסיבה אף שלא קשה עליו האכילה ואף ברובה להחמיר, והכא בשעה"צ כתב גם הא דראב"ה משום דבמקום חשש איסור סומכין גם על הראב"ה אף שהוא דעת יחיד כדכתב הרמ"א בשני כוסות האחרונים, ואף שהכא לא צריך להא דראב"ה, דהא דעת הרמב"ם איכא גם כאן, מ"מ נקט בשעה"צ גם דעת הראב"ה להורות שגם בשביל דעת הראב"ה שני בזה.

ורשב"ם עיקר המצוה דאכילת מצה הוא באפיקומן שלדידהו צריך לחזור ולאכול בהסיבה ולכן כשלא קשה עליו האכילה צריך להחמיר.

נראה דבסימן תע"ז איירי כשעדיין הוא קודם בהמ"ז וגם קודם שנטל ידיו ולא אמר הב לו ונכרך שודאי רשאי לאכול מצה אפילו הרבה ויתים לאפיקומן, ולכן אף כשכבר אכל כוית לאפיקומן ודאי יש לו להחמיר כשיטת רש"י ורשב"ם שיאכל עוד כוית אחר לאפיקומן, ורק כשקשה עליו האכילה אין לחייבו לאכול יותר, ולא משום שיטת הראב"ה שהרי כתב עליו הבי"ב בשם הגמ"י שהוא דעת יחיד, אלא על דעת הרמב"ם שסובר דבאפיקומן א"צ הסיבה, וכדכתב בשעה"צ אות ג' מהפ"ת. ומפורש בפ"ת שביעיד יש לסמוך על הרמב"ם משום שבידורשמי משמע כוונתה כדחביא בסיומן תע"ב סעיף ז' וכתב

בדבר הסתירה שנשאל כתר"ה מתלמידו במשנה ברורה שבסימן תע"ב ס"ק כ"ב כתב בשכח ואכל האפיקומן בלא הסיבה, ולא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול שני פעמים אפיקומן, שלטעם זה הא ודאי אף שלא קשה לפניו לאכול ואף אם רוצה להחמיר ולחזור לאכול עוד הפעם אסור לו לחזור כמו שכתב הרמ"א בשתה כוס שלישי וכוס רביעי בלא הסיבה דבהמ"ז אין לו לחזור ולשתות מצד החשש שנראה כמסויף על הכוסות, וכן יש להיות באפיקומן מאחר שכתב שהוא מצד שאסור לאכול שני פעמים אפיקומן. ובסימן תע"ז סק"ד כתב המ"ב דבשכח ואכל האפיקומן בלא הסיבה א"צ לחזור ולאכול אם צריך עליו האכילה, דמשמע דבלא קשה עליו האכילה צריך לחזור ולאכול בהסיבה, וכ"ש ברובה להחמיר עליו שרשאי, מטעם שכתב בשעה"צ את ד' דלרש"י

קיבור ש"חן ערוך - סימן קיט - סדר ליל פסח

ז' אח"כ נוטל כוית מרור, וכן הוא נותן לכל אחד מבני ביתו, וטובל בחרוסת, ומנער את החרוסת מעליו שלא יתבטל טעם המרור, ומברך על אכילת מרור, ואוכל בלא הסבה. אח"כ נוטל מן המצה התחתונה ג"כ כוית וגם כוית מרור, ונכון לטבול ג"כ בחרוסת: ולגער מעליו, ומניח את המרור תוך המצה ואומר כן עשה הל"ל וכו', ואוכל בהסבה.

ג' אח"כ ירחיק ידיה ולא יכרף עליה, ומנגב, וחוזר מן הכרפס לעצמו ולכל בני ביתו לכל אחד פחות מכזית, וטובליו במי מלח, ומברכין בורא פרי האדמה, ומכונין לפטור בברכה זו גם את המרור, ואוכל גם כן בהסבת שמאל (ה). אח"כ נוטל את המצה האמצעית וחולקה לשני חלקים, ומניח את החלק הגדול אצל מושבו לאפיקומן.

קדש

פסח - סימן לא

מקראי

גדר חיוב הסבה

אכילה במקדש הוי כאכילת תלמיד לפני רבו אבל בפשוטו י"ל שהאיסור של ישיבה בעזרה פועל שלא יאז צריך שם הסבה, ושבעזרה יהיו יוצאים ידי חובת אכילת מצה בעמידה שלא בהסבה, דאכילת מצה במקדש הוי כאכילת תלמיד לפני רבו שיוצא ידי חובה בלא הסבה, ובשניהם ההסבה נדחית מפני כבוד שמים.

והגרי" אריאלי פסק בדברי אלה שבעזרה יוצא ידי מצה בעמידה, ואמר שמכיון דמצות הסיבה הוא גם כן כבוד שמים, למה יפטר מהסיבה משום כבוד שמים, ואמרתו שלדבריו גם בפסח הסיבה לפני רבו י"ל כן, דאין סברא דכבוד רבו ידחה מצוה, אלא ודאי דאמרינן דמשום כבוד רבו פקע מצות הסיבה (א) ואין כאן ביטול מצוה כלל, ולמה לא נאמר כאן לענין כבוד שמים, דמכיון דיש איסור לשבת בעזרה ולדעת רש"י הוא הלמי"מ, אין גרעון במצות מצה בלי הסבה, דעשה דמצות מצה מקיים בשלימות באכילתה בלא הסיבה, ומסתבר דהסיבה אינה אלא מדרבנן (ב) ולא אתי דרבנן ודחי איסור רשיבה בעזרה, ובדו"ק במקום איסור לא העמידו דבריהם. וחתן בני הוסיף שבדברי הרמב"ם (בספר המצות מצות עשה כא) מבורר שאיסור ישיבה בעזרה נכלל במצות מרר מקדש, שכתב שם: "וכבר התבאר במקומות מהלמוד שאין מותר לשבת בעזרה אלא מלכי בית דת בלבד והוה באמרו יתעלה 'מקדשי תיירא', ולשון ספרי וכו' ושמ נאמר גם כן, לא מן

הסיבה כאכילת מצה בעזרה. איתא בגמרא ברכות (דף לו ע"ב): ל קט מכול כוית ואכלו, אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, ופרש"י דקאי על פתיית מנחות, ותקשו התוס' יזכי קאמר אם חמץ הוא, הא כל המנחות באות מצה.

ולכאורה קשה היכי קתני דאם מצה יוצא ידי חובה, והרי כוית מצה בעי הסיבה, ואף בדיעבד מעכב, וכמ"ש הרא"ש ונפסק בשו"ע (סימן תעב סעיף ז): "כל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא, וצריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה". והרי אין ישיבה בעזרה והתוס' לא תקשו אלא מחמת ולמה לא תקשו ממצה.

והגאון הגרי" אברמסקי השיבו, דהא דהסיבה מעכבת וצריך לחזור ולאכול אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא יצא גם בלי הסבה. והערת דא כבר יצא מאי מהני (א) דיתור ויאכל, דהסיבה הוא שלא בזמן קיום המצוה (ב) ועוד דמשמע דרבנן הפקיעו המצוה, וא"כ שוב קשה כיצד אמרו דאם מצה הוא אדם יוצא ידי חובתו, הא מדרבנן לא יצא.

הרי קודש

אם הסבה כאכילת מצה שנית נקרא הסבה בזמן קיום המצוה

(1) דאי כבר יצא מאי מהני וכו' לכאורה הרי יש עכשיו קיום המצוה עכ"ל מדרבנן שמדרבנן לא יצא בלי הסיבה, ומצינו כעין זה לענין קדוש שמה"ת יוצא בתפלה ומדברין צריך על הכוס ובמקום סעודה ולא אמרינן שהכוס ובמקום סעודה הוא שלא בזמן קיום המצוה, איברא שבחיושי החת"ס על השו"ע (סימן רעה) כתב שלא יכיון לצאת בתפלה כדי שיצא ידי חובת קדוש דאורייתא מהמובחר במקום סעודה על הכוס ותקנו חז"ל וכו"ל בחודשי רעקיא בשו"ע (סי' רעג ט"ו ס"ב) ובת' החת"ס (סימן כא) אבל עיין ב"מקראי קדש" הלכות ראש השנה לענין תקיעות מיושב, שהרי"מ חולק על זה.

הורי קודש

ונראה שכונת מרן להעיר בדרך של ממה נפשך שאם חיוב ההסבה אינה מעכבת אלא לענין זה שצריך לחזור ולאכול אבל לא להפקיע את קיום המצוה אפילו מדרבנן אי"כ הרי ההסבה עכשיו היא שלא בזמן קיום המצוה כלל, ואם רבנן הפקיעו את המצוה שוב קשה, כיצד אמרו וכו', ועיין להלן בסוף דברי מרן שההסבה היא מצות בפ"ע.

(2) דהסבה היא שלא בזמן קיום המצוה. לכאורה לפי מ"ש מרן לעיל שיש מצוה ברבוי אכילת מצה, אי"כ יש סברא לומר דנקרא הסבה בזמן קיום המצוה, אולם עדיין יקשה מד' כוסות ששתאן בלא הסבה שהיון שחזור וישתות.

מקראי קדש - המשך

הכלל דל דעבר אדרבנן לא יצא אף מדאורייתא אם הוא בכל דבר ובעיקר הרבה אם כשאכל בלי הטיבה יצא יד"ח מדאורייתא, יש לעיין מדברי הפמ"ג (סימן תפא א"א סק"א) דהנשבע שלא להסב באכילת מצה חלה שבועתו אע"פ דעבר אדרבנן וממלא לא יצא מה"ת (עיין תוס' סוכה דף ג'), מ"מ אינו מושבע מהר סיני וכחשי עיור ע"כ. ומבואר מדבריו שאינו יוצא ידי חובתו מה"ת כשאינו מיסב וכדברי התוס' בסוכה הנ"ל, וכ"כ בשו"ת "אמרי בינה" (ר"ס יד), דמי שהיה אפשר לו לקיים מצות עשה מן התורה כתקנת חז"ל ולא קיים תקנת חז"ל, לא קיים אף מצוה דאורייתא ולא נפקע מחיובו ואין לו שכר מצוה כלל. ולעומת זאת כתב הפמ"ג (סימן קפד א"א סק"ח): שמדברי ה"ט"ו ס"ק א שכתב דמודיע דעבר יצא דטעם ברכות להקל, והא ברכת המזון דאורייתא וספק פלוגתא לתומכיה ש"מ דס"ל דאף דמדברנן לא יצא מדאורייתא יצא. ובספר "אמרי בינה" (א"ח סימן יב) מחלק בענין זה בין אפשר לו לקיים המצוה כתיקון חז"ל דבזה כתבו התו' בסוכה דגם מדאורייתא לא יצא לבין א"א לו לקיים, ע"פ.

ב

טעם ואכל המצה בלי הטיבה אם יכול לסמוך על ההסבה שבכורך

הגאון רבי אליהו דור רבינוביץ — תאמינם הקשה על הא דסימן תעב (ס"ו) דבאכל בלי הטיבה צריך לחזור ולאכול בהטיבה, הא יכול לצאת בכזית של כורך, הא כל הטעם דאין יצאין בכזית של כורך הוא משום דאין מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא, א"כ הרי כל חיוב הטיבה רק מדרבנן, ובאכל כזית אחד בלי הטיבה כבר יצא יד"ח מן התורה ושוב יכול לצאת בכזית כורך, ואומר דאולי אין חיוב דרבנן של הטיבה שזה מחיוב של אכילת מרור בעצמו, עכ"פ. ולפי מה שכתבתי לעיל דכותת הרא"ש, הסור והשו"ע בהא דאם אכל מצה שלא בהטיבה לא יצא, היינו דלא יצא ידי הטיבה אבל יד"ח מצה יצא אף מדרבנן, מתיישבים דברי הגאון האד"ת כמין חומר, שחיוב ההטיבה הוא מדין חירות ואינה תנאי בעצם אכילת מצה לעכב את המצוה, לכן אינו שוה לחיוב אכילת מרור.

- הררי קודש -

עיקר הסבה שתואר בשעת אכילת ולא דוקא באכילת כזית הראשון.

(8) י"ל דמפני הסבה היא מצוה בפ"ע וכו'. נ"ל להסביר דברי מרן שדין ההסבה אינה תנאי במצות אכילת מצה אלא שהיא מצוה בפ"ע שהיא נכללת במצות וזכרת כי עבר היית וכו' וכלשון הרמב"ם פ"ו מהל' חו"מ שהוכרזו לעיל שתיים אדם "להראות את עצמו" וכו', וכמו שאמר בירושלמי "להודיע שיצאו מעבודת לחרות וכו'" ובמארי פסחים שם שההסבה היא כדי לרמוז סימן לחרות וגאולה והיינו שבאכילת בהסבה הוא מוריד מראה ומרמז סימן לחרות, ועיקר סימן החרות שבהסבה הוא כשמיסב בשעת אכילת ושתיה — וכלשון המשנה לא יאכל אדם עד שיסב וברמב"ם שם בפ"י המשנה: והיינו לאכול בהסבה כדי שיאכל כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים עד שיהיה דרך חרות, — ולאו דוקא באכילת כזית הראשון של מצה, אלא שלתחילה מצוה כזית הראשון שבו יוצא ידי חובה ונחשב לעיקר הסעודה של אותו יום. דף ק"ד ת"ה (מא) אבל אם לא היסב באכילת כזית הראשון מקיים הוא מצות הסבה באכילת השניה שיש בה הסבה בשעת אכילת ואוכל דרך חרות.

וראיתי בחידושי מרן הגר"ח הלוי שגם הוא נקט כן בדעת הרמב"ם שההסבה היא מצוה בפ"ע, אלא שכתב דלפי זה אם אכל בלא הסבה לא שייך כלל שיחזור ואכל בהסבה, ומכיון שהרא"ש כתב בצריך לחזור ולאכול לכאורה מבואר ההיפך דס"ל שדין ההסבה הוא דין בקיום המצוה של מצה, אולם לדעת מרן אין בזה מחלוקת וגם להרמב"ם צריך לחזור ולאכול. ומה שכתב הרא"ש דלא יצא היינו דלא יצא ידי הסבה אבל ידי מצה יצא וצריך לחזור ולאכול כדי לקיים מצות הסבה בשעת אכילת, ופסק השו"ע בסימן תעב סעיף ז הוא לדיד.

בהא סליקין שעיקר מצות ההסבה היא שתואר בשעת אכילת, ולאו דוקא באכילת כזית הראשון, וראיתי במארי פסחים (דף ק"ח ע"א) שכתב וי"ל, זה שבארנו במשנה שאפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שמא אהא סבור שיהא צריך היסבה בעוד שהוא אוכל מוזנו אינו כן אלא בעשיית הדברים שהם זכר לאותם הענינים ואף אלו לא בכלל, כיצד מצה צריכה הסבה מרור אין צריכה הסבה שהרי הוא זכר לשעבוד וכו', הנה מלבד זאת שהמארי יש בזה שיטה אחרת שכן הוא כתב בדבור הסמוך ארבע כוסות כולן צריכים להסבה, הן שתיהן הן הדברים שהם מסודרים עליהם ר"ל קדוש וקריאת התהלה, הלל וזכרת המזון, ולהלכה הרי קי"ל דלא צריך הסבה אלא במצה ודי' כוסות היינו בשעת אכילת ושתיה, גם לדעת המארי ברור שגם שאר אכילת מצה בליל ס"ט חוץ מכזית הראשון הוא זמן קיום המצוה, שכן כל האכילה של מצה היא זכר לענין חרות.

ולח"ל אפשר שזוהו הטעם שכתב הרמב"ם שם שאם הוא מיסב בכל הסעודה הרי"ו משובה, משום שדרך חרות לאכול כל הסעודה בהסבה אלא שלא חייבו הכמרים רק בכזית אחד. אולם אפשר גם לומר לפי המבואר להלן, שבלילה הראשון יש קיום מצוה ברובו האכילה של מצה.

(9) אין חיוב דרבנן של הטיבה וכו'. בשו"ת מהר"ם (ח"ו סימן מה) הביא דברי האד"ת הנ"ל וכתב עליו דמה שכתב אין החיובים שיהיו הוא נגד מ"ש התוס' שם בדי"ה אלא מברר, וברא"ש סימן כו, דאי הלקחת כהלא הוי מרור דרבנן ולא מבטלי להדרי, ולפי דברי מרן אין שום סתירה מדברי תוס' והרא"ש הנ"ל, שכונת האד"ת שחיוב דרבנן של הטיבה אינו שוה לחיוב של אכילת מרור בעצמו משום שחיוב ההטיבה אינו תנאי בעצם המצוה של אכילת מצה אלא שהיא מצוה בפני עצמה מדין חירות וכו"ל. ויעיין שם במהר"ם שכתב לתת על גוף הקושא של האד"ת, משום דלדידו איכא גמי ספיקא שמא הלכה כרבנן דאין מצוה בכריכה והוי רשות וחיות הטיבה דרבנן, א"כ כיון שכבר אכל מרור בפ"ע, אתי רשות דמרור ומבטל למצה דרבנן, אלא דכל קושיתו של האד"ת היא דלא יאכל המרור בפ"ע רק ביחד בכריכה, והרי במש"נ סימן תעב ס"ק ז הביא מהפוסקים דלרבנן לתחילה בעינו כ"א בפני עצמו, אלא דבריעדב בכלל בכריכה יצא, א"כ אין לו ליעשר בידים שלא יאכל המרור בפ"ע אלא בכריכה ולעשות נגד המצוה שצריך לתחילה לאכול בפ"ע, ולכן פסקו הפוסקים דצריך לחזור ולאכול בהטיבה, ויעיין בשו"ת (מערכת חמץ ומצה סימן יא אות ח) לענין אכל כזית מצה העשויה מתמך נוקשה אם יצא ידיה עכ"פ מדאורייתא, ובספר "ויגד משה" עמוד קפט.

המקדש אתה ירא, אלא ממי ששיכן שכיתו במקום הזה"ו, וגם שרש הדין שתלמיד לפני רבו אינו צריך הטיבה הוא משום דמורא רבך כמורא שמים, כדאיתא בפסחים (דף קח) והיינו שבאכילה בהטיבה לפני רבו הוא עובר על "מורא רבך", ולשון הרמב"ם (הלכות תלמוד-תורה פ"ה ה"ו): "ולא יסב אלא יושב כיושב לפני מלך", נמצא שגם הישיבה בעזרה וגם ההסבה לפני רבו שניהם מדין מורא, אלא שמורא שמים כולל גם איסור ישיבה, ובמורא רבך לא נאסרה רק ההסבה ומפני מורא של שניהם נדחית ההסבה, והיינו שאמרו תלמיד בפני רבו אינו צריך הטיבה דמורא רבך כמורא שמים, וכ"ש שבמקדש נדחית ההסבה מפני מורא המקדש שהוא מורא שמים.

אכל מצה שלא בהסבה לא יצא יד"ח הסבה, אבל יצא יד"ח מצה,

שהסבה היא מצוה בפ"ע וצריך לחזור ולאכול כדי לקיים מצות הסבה

והר"ג רבי משה ל"ב שחור העירני שמדברי הרמב"ם לענין ד' כוסות משמע שחסרון דרך חרות לא מעכב קיום המצוה של ד' כוסות, שכתב (בפ"ו מהלכות חמץ ומצה ה"ט): "ארבע כוסות אלו צריך למוזג אותן כדי שתהיה שתייה עריבה וכו', שתה ד' כוסות אלו מיין שאינו מוזג יש בו חסרון של חרות (מפני שאין חשיבות ביין כזה ואינו סימן לחרות) עיין רש"ב דף קח ע"ב ד"ה די חרות לא יצא) וכן מבואר ברמב"ם שיון מוזג הוא תנאי בסימן החרות, בלבד אבל לא בעצם מצות ד' כוסות. ורק ידי חרות לא יצא. ונלמד מזה לענין הטיבה שאם שתאן בלא הטיבה שהחסרון הוא בחרות, רק ידי הטיבה לא יצא, אבל ידי חובת ד' כוסות יצא. ולפי זה י"ל גם לענין אכילת מצה, דהא שכתבו הרא"ש, הסור והשו"ע שאם אכל מצה שלא בהטיבה לא יצא, היינו דלא יצא ידי הטיבה אבל ידי חובת מצה יצא.

אבל עדיין לכאורה קשה מהא שכתבו הרא"ש והשו"ע שיחזור ויאכל בהטיבה, ואם נאמר שדין חובת מצה יצא אפילו מדרבנן ורק ידי הטיבה לא יצא, מה מהני שיחזור ויאכל, הרי ההסבה היא שלא בזמן קיום מצוה כלל, ואמרי ד"ל דמצות הטיבה היא מצוה בפני עצמה לאכול בהטיבה ואף על פי שכבר יצא ידי חובת מצוה עשה דאכילת מצה, יתכן שיקיים אחר-כך מצות הטיבה. (6)

- הררי קודש -

(4) דמשמע כבר רבו פסק מצות הסבה. עיין שאלות (עז) שלכן תלמיד אצל רבו א"צ הסבה, שמורא רבו כמורא שמים, ועדיף מצות כבוד רבו ממצות הסבה ויעיין ב"משנה ברורה" (סימן תעב ס"ק טו): א"כ יתן לו רבו רשות ואז מותר להסב, ובשעה"צ שם אות כ כתב שכן משמע מדי"ץ גיאות שכתב אע"פ דהסבה מצוה כבוד רבו גמי מצוה, ומצוה דכבוד תורה עדיף, וממילא כיון שהרב מחל לו איכא מצוה הסבה וכו'.

יסור מצות הסבה ומצות שתיית ד' כוסות

הוא מכלל המ"ע וזכרת כי עבר היית.

(5) ובפספרי דהפכה אינה אלא מדרבנן. עיין רמב"ם פ"ו מה' חמץ ומצה הלכה ו'ו' שמבואר בדבריו שמצות הסבה נכללת במצות עשה "וזכרת כי עבר היית בארץ מצרים ויפדך וגו'" שכתב שם וי"ל: בכל דור דור חיוב להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה מעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו' ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבר היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויוצאת לחרות ונפדית, לפיכך כסודע אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חרות, וכל אחד בין אנשים ובין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבע כוסות של יין וכו' ארבע כוסות הללו צריך למוזג אותן וכו'. בדברי הרמב"ם מבואר, שמצות הסבה נכללת במצות וזכרת כי עבר היית וכו' שהיא מצוה מהתורה להראות חרות על עצמו ומצוה זו נכללת מצות הסבה, ומצות שתיית ד' כוסות של יין, ושתיין יין מוזג ועוד. ולשון הירושלמי פ"ה ה"א: "אמר רב לוי ולפי שדרך עבדים להיות אוכלים מעומד וכאן להיות אוכלים מסובין, "להודיע שיצאו מעבודת לחרות", ובמארי פסחים (דף ק"ח ע"ב) ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ר"ל שלא יאכל אלא בהסבה דרך חרות עדי שירמזו בו סימן לחרות וגאולה" ויעיין להלן ציון 8

הרין שברר כזית אפילו עני המתפרנס מהצדקה חייב

הוא משום שגדר המצוה הוא להראות ולפרנסם הנם דהרות.

גם גדר מצות ארבע כוסות הוא כדי "להראות להודיע" ולרמוז סימן לחרות, ומזה גובע הדין שאפילו עני המתפרנס מהצדקה ימכור מלבושו וכו', ונקדים כאן דברי הרמב"ם בהלכות תנוכה (פ"ד ה"ב) שכתב שם וי"ל: "וצריך אדם ליהרהר בה כדי להודיע הנס" וכו' ואפילו אין לו מה יאכל אלא מהצדקה שואל ומוכר כסותו ולוקח שמן וגורת ומדליק וכתב שם הכס"מ שלמדו ממה שנתבאר פ"ו מה' חו"מ שאפילו עני המתפרנס מהצדקה לא יפחות מ' כוסות והטעם "משום פרסומי נאיא".

ומדברי הרמב"ם אין סתירה לדברי מרן שהסבה אינה אלא מדרבנן, שהרי הרמב"ם כולל במצות "וזכרת" גם מצות שתיית ד' כוסות, ושתיית ד' כוסות מפורש במרא פסחים (דף ק"ו ע"ב) שזה רק תקנת חכמים, ועכ"ל שהמצוה בכללה היא מן התורה לעשות פעולות כדי להראות להודיע לרמוז ולפרנסם על החרות אבל פסטי הפעולות וצורתן קבעוהו הכמרים אכילה בהסבה, שתיית ד' כוסות, וביון מוזג וכו', ובה מדיק לשון הגמרא פסחים (דף ק"ח ע"ב): "ארבע כסי תקנו רבנן דרך חרות", היינו שחכמים תקנו שבכלל מצות פרסום החרות תהא שתיית ד' כסי,

(6) אלא ממי ששיכן שכיתו במקום הזה. שגדר של מורא מקדש הוא משום דיש שם השגת השכינה והוי כ"לפני ד" ולכן נאסרה שם הישיבה וכשיושב שם הוי כיושב לפני ד' דאסור משום מורא שמים. ויעיין סוטה (דף מ ע"ב) שהיה יתר של ישיבה בעזרה למלכי בית דוד הוא מהכתוב "ויבוא המלך דוד וישב לפני ד'".

(7) יוצא בו ידי חובת ד' כוסות. הריק מהרמב"ם הוא שכתב "ידי ד' כוסות יצא", שבגמרא שלנו הגי' "ידי יין יצא ידי חרות לא יצא" והרש"ם שם מפרש שלא יצא המצוה בשלמות. היינו שזה חסרון גם בעצם המצוה של ד' כוסות, אולם מהרמב"ם שכתב ידי ד' כוסות יצא, משמע שמצות ד' כוסות יצא בשלמות והחסרון הוא רק בחרות בלבד.

בגדר מצות הסיבה

אמנם היה אומר רבנו ז"ל, דגם אם לא בעינן מטה ושלחן להסיבה, מ"מ זה צריך לכו"ע דהחפלא של הסיבה הוא שהאדם נשען על מטה או כל דבר אחר [אפי' ע"ג קרקע], אבל אם רק מטה את גופו ללד שמאל צלי להשען, אי"ז הסיבה כלל, וגם אצ"י דאמר כי הוי"ן צ"י מר זגין אצירכי דהדי, היינו שנשענו כל א' על ברך חצירו, אבל הטיה לצד צלי להשען על שום דבר, אינה הסיבה כלל אלא הטיה גרידא. ובדבר זה צריך לזכור מאד מאד, האידינא שאנו יושבים על כסאות בלא משענת, ואם יטה את גופו ללד שמאל בלבד לא קיים חובת הסיבה, ולכן יקח כל אחד עוד כסא להסיבה, או שיסובב את הכסא בצופן שגב הכסא יהיה ללד שמאלו, ובזה קיים חובת הסיבה כדת וכהלכה.

דאין לו כרים וכסתות מלבד המטה והשלחן, וע"ז קמ"ל דאין הכרים והכסתות לעיכובא, וכ"מ במרדכי 'משום דעני אין לו כרים וכסתות אלא ספסל, וס"ד דאין חייב להסב דאין דרך חירות בכך', ומבואר דעכ"פ ספסל אית ליה וי"ל דהספסל עכ"פ הוא לעיכובא, וע' ברמ"א (תעב, צ) 'ואפילו עני שאין לו כרים ישב על הספסל, ובציהגרא צ"י מקורו לת' דידן, ומבואר כנ"ל. [ועיין בח' הגר"ח על הש"ס במש"כ ע"ז].

ויש לעיין לפ"ז באם אין לעני מטה ושלחן כמו באופן של התוס', אם חייב הוא לחזור על הפתחים בשביל מטה ושלחן כמו לד' כוסות, דכיון דהוי מעיקר חובת ההסיבה, יש מקום לומר שלוקח אפילו מן הדקה בשביל שיהיה לו על מה להסב.

סימן עב

מצות הסיבה בשעת סעודה

צריך, סובבים על תחילת ההלכה, שזשעת אכילת כזית מלה ובשתיית ד' כוסות צריך הסיבה, ואם לאו שלא היסב באכילת מלה וארבעה כוסות אינו צריך לחזור ולאכול, וכדברי אביו מרן הגר"י ז"ל.

ומבואר הדברים נראה פשוט דזמן אמירת ההגדה אין מקום כלל להדר לאומרה בהסיבה, כי ההגדה אין לה תורת סעודה, ורק באכילה ושתייה יש מקום להרבות בהסיבה. ויעיין באבודרהם שדן צדן הסיבה שזשעת אכילת הירק של טיבול ראשון [כרפס], ופסק שצ"י הסיבה, ולכאורה ל"צ הא כרפס אינו שייך כלל להסעודה, אך יעיין בצ"ח (סי' תע"ג) שצ"י צביאור התשובה לתינוקות על השאלה למטבילין צ"פ, "התשובה לתינוקות דהטיבול שקודם הסעודה הוא דרך חירות כדרך בני חורין שמתבילין קודם הסעודה להמשיך תאות המאכל", וכיון שכן נמצא שגם כרפס הוי חלק מן הסעודה ושפיר שייך צפה הסיבה.

והנה קי"ל במתני' ר"פ ערבי פסחים (לט, צ) 'ולא יפתחו לו מד' כוסות של יין ואפילו מן התמחוי', ותמוה מכו היתר ליתן לו מן התמחוי בשביל מלות ד' כוסות, הא התמחוי אינו נותן לעני בשביל קיום מלות כמו לקנות תפלין וכדו', ועיקר התמחוי הוא ליתן לו מזונותיו כראוי, ומה ענין ד' כוסות לזה. ולפי מש"נ דהד' כוסות הם חלק מהחובת סעודה צליי פסחים, אי"כ כשם שנותנים לו כראוי ללורך סעודת יו"ט, וגם לשבת היו נותנים לו ג' סעודות, אי לאו משום עשה שבתך חול כדאיתא שבת (ק"ח), לכן ה"ה הכא נותנים לו כל הנצרך לסעודה דרך חירות מן התמחוי. ולמש"נ נראה פשוט, דעבור נר חנוכה אף שג"כ מחזירים על הפתחים, מ"מ אין נותנים לו מן התמחוי, דאין לוקחין מן התמחוי ללורך קיום מלות אלא ללורך אכילה בלבד.

אך י"ל דנותנים מן התמחוי בשביל ד' כוסות, כי אם לא יתנו יתחייב למכור את מאכלו בשביל ד' כוסות, ולא יהיה לו מה לאכול, וא"כ מה"ע גם לנר חנוכה נותנים מן התמחוי.

הסעודה, וסעודה שניה יש לה לאחריה, ולא כך תקנו חכמים לצריך להיות שני כוסות לפני הסעודה ושנים לאחריה, עכ"ל, והוא כמש"נ.

והנה צ"ע שזאלין צ"ע נשתנה על ההסיבה, י"ע דמאי השאלה הא הסיבה הוא דין במלות מלה ובשתיית ד' כוסות, וכל השנה אין מלות מלה ושתיית ד' כוסות ולכן ליכא הסיבה, אך צליי פסח שיש מלות מלה וד' כוסות יש הסיבה, ומהו השינוי מכל השנה, ואה"נ יש שאלה על עמם אכילת המלה, אך מה מקום יש לשאלה נפרדת על המלות הסיבה. אולם לפי הרמב"ם דההסיבה היא דין בהסעודה ולא במלות מלה, ניחא היטב השאלה על ההסיבה בפני עצמה, שהרי גם כל השנה אובלין סעודה ואין אובלין אותה בהסיבה, ורק צליי פסח יש מלה לאכול ולשחות דרך חירות, ומש"ה שאל מה נשתנה סעודה זו מכל הסעודות.

ולפ"ז נראה פשוט לדינא דמי שאין לו מלה אינו שותה ד' כוסות, כי כל דין הד' כוסות הוא להמקיים וללרפס בהסעודה, ואם אין לו סעודה הרי הוא מופקע מהקיום של ד' כוסות, אולם לעומת זה אם אין לו מלה לשמה אבל יש בידו מלה שלא לשמה הוא חייב בד' כוסות, וגם בהסיבה שזשעת אכילת מלה, דעיקר הסעודה מתקיימת גם במלה שאינה משתמרת, אף שלא יא' ידי חובת מלה, וי"ע בפרט זה.

והנה ברמב"ם בסוף הל' ה' כתב: 'ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משובח ואם לאו אינו צריך', ומתבאר מדבריו דרך בשאר אכילתו ושתייתו אם לא היסב אינו מעבד, אבל בד' כוסות ובכזית מלה דין הסיבה הוא לעיכובא, והוא בפשוטו דלא בהמבואר בח' מרן ר"י הלוי כאן, ונראה משום שההסיבה הוא תנאי צקיום הסעודה צליי פסח, ומחויב הסעודה הוא לאכול מלה ולשחות ד' כוסות, וכמש"נ. וי"ע אם יאכל בפעם השניה מלה דרשות לא לשם מלה, דלואי ג"ז מועיל לחובת סעודה דרך חירות, וי"ע בזה, - [אך שמעתי מפי הגאון ר' דוד סלובוויצ'יק שליט"א שד' הרמב"ם שכ' 'ואם לאו אינו

במשנה צריש ערבי פסחים תנן, שאפילו עני לא יאכל עד שיסב, וכתבו שם בתו' ד"ה ואפילו עני, "דסלקא דעתך דהסיבה עני לא תשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות", ומשמע לפ"ז דמטה ושלחן אינם מעיקר חובת הסיבה, ואפשר לקיים הסיבה בלא מטה ושלחן.

אכן עיין ברש"י ורשב"ם שכתבו "לא יאכל צליי פסחים עד שיסב כדרך בני חורין על המטה ועל השלחן זכר לחירות", והמתבאר מדבריהם הוא דגם העני חייב להסב צמטה ושלחן דוקא, דכל זה הוא מעיקר חובת הסיבה. ובאמת ד"ל דגם תו' מודו לשי' הרשב"ם, ומש"כ התו' דס"ד דהסיבה עני לא חשיב הסיבה דאין לו על מה להסב, כונתם

א. כתב הרמב"ם בפ"ו הל' ו' מהל' חור"מ, "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא צעמנו יאל עתה משעבוד מזרים שגאמר ואותנו הוליא משם וגו'". ובהל' ז' כתב: "לפיכך כשקועד אדם צליי ה"ה צריך לאכול ולשחות והוא מיסב דרך חירות", ובהל' ח' "ואימתי צריכין הסיבה שזשעת אכילת כזית מלה ובשתיית ארבעה כוסות האלו".

והנראה מבואר מלשון הרמב"ם, 'לפיכך כשקועד אדם צליי ה"ה', שכל דין הסיבה צליי פסח אינו אלא דין שזשעת סעודה, וההסיבה הוא דין צדיי הסעודה צליי פסח, ומוכרח ממילא דחויב הסיבה באכילת מלה וד' כוסות הוא משום שהם חלק מחלקי הסעודה צליי פסח, ולפ"ז נראה דגם הד' כוסות הם חלק מחלקי הסעודה, דהסעודה יש לה ד' כוסות שנים לפניה ושנים לאחריה, ועיקר דינס ומלות מיישך שייך להסעודה, וכמו"כ הדין של הסיבה בכזית מלה, הוא דין בהסעודה ואינו כלל חלק מהמלה וכזית מלה, אלא הוא דין מדיני הסעודה, ועיקר הסעודה עצמה הוא הכזית מלה והד' כוסות, ואשר לכן ס"ל להרמב"ם בסוף הל' ח', דגם בשאר האכילה והשתייה אם היסב ה"ז משובח, כי עיקר מלות ההסיבה על הסעודה נאמרה, אלא שאין ההסיבה בשאר אכילה ושתייה מעבדת, לפי שעיקר הסעודה אינה אלא הכזית מלה והד' כוסות, אבל הא מיהת מתבאר דדין ההסיבה הוא הלכה בסעודה.

ויסוד לזה דדין ד' כוסות הוא הלכה בסעודה, נראה ממה שכתב הרמב"ם בפ"ח ה"ד, 'מי שיסב בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל', ועיין במ"מ ובצרינו מנות מש"כ לתת טעם לדבר, וכבר השיגו הראב"ד בזה דמה שייך היסב הדעת צשיה לענין מלה, ויעיין בגבורות ה' להמר"ל שכתב בזה, 'וטעמא דמילתא שתיקנו רבנן שתי כוסות לפני הסעודה ושתיים לאחר הסעודה, ולפיכך מיד שהפסיק ונתנמנס לא יאכל עוד דהוי הפסק וצריך לשני כוסות אחרונות מיד אחר הסעודה, שאם יאכל עוד הוי כמו סעודה הנחלקת לשתיים, וסעודה ראשונה יש לה כוסות לפני

אופני קיום מצות ההסבה דרך חירות - במשנתו של הגר"ש אלישיב

ישראל חלק ו' הביא הנהגת התפץ חיים בעת אכילתו שלא הטה גופו אל האוכל.

ז. הסבה ליד שלחן

בפרש"י שם כתב הסיבה כדרך בני חורין, במטה ועל השלחן. ואיתא ברשב"ם ובתוס' בפסחים קט"ו: דרכן היה להסב על מטות, ושלחן קטן לפני כל אחד. וביאר בחידושי הגר"ח [סטנסיל] דהסיבה דרך חירות היא דוקא ליד שלחן, [ועיי"ש דכיון דגם השלחן הוא משום חרות לכן ביאר הגר"א דיסדר שלחנו יפה הוא משום דרך חירות].

לפיכך מי שרוצה להסב על ספה או כורסה שאינה ליד השלחן, יניח שלחן קטן או שרפרף לפניו, כדי שתהא הסבתו ליד שלחן.

ושמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דשלחן הוא חלק מצורת ההסבה דרך חירות אבל בדיעבד אם ישב בהסבה ולא ליד שלחן אינו צריך לתזור ולשתות בהסבה ליד שלחן.

ח. הסבת עני שאין לו כר

איתא במתני אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, וכתב הרמ"א ס"ב דעני שאין לו כרים ישב על הספסל, וכ"ה בלבוש ובדרישה. והוסיף הגר"ז בס"ח. ישב על הספסל ולא על הקרקע כבשאר ימות השנה.

כלומר בשינוי זה שיושב על הספסל ולא על הקרקע מראה דרך חירות. כן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א בביאור דבריהם.

והמג"א כתב ע"פ הדרכי משה, יסב על הספסל. וכ"ה במשנ"ב. ומבואר בדרכי משה ע"פ המרדכי, דיסב על הספסל אע"פ שאינו דרך חירות.

והנה בערוך השלחן ס"ד כתב, רר"ל יעשה איזה הסבה כל שהוא על הספסל להניח בגדו או חפץ אחר, ובלבד שלא יהא בלא הסבה, דהסבה מעכבת. כלומר ס"ל דבלי להניח איזה דבר על הספסל ורק להטות ולהשען על זרועו, אין זה הסבה כלל.

מיהו מציונו בריטב"ב בשם תוס' הרא"ש דעני אינו מוסב [מיסב] אלא על גבי ספסל, סד"א לא הוי דרך חירות ולא צריך הסבה, קמ"ל, ע"כ. משמע דהעני מסב על ספסל בלבד. ונראה דמקרי הסיבה מפני שהוא נסמך על זרועו, ואין זה דרך חירות כיון שאינו נסמך על חפץ רך כמו כר וכסת.

ט. הסבה כשרגליו על המטה

בספר ארחות חיים [אות ב'] בשם מדרש רבה ומדרש ילמדנו] כתב וז"ל, סמך להסיבה מהתורה, דכתיב ויסב את

בצידו, ויכול להסב על צד משענת הכסא של היושב לצידו ומקביל לכתפו, ויניח עליו כר.

ד. היושב ומטה גופו בלי להשען על דבר אין זה הסבה. המגביה זרועו כגון ע"ג סטנדר בצדו או ע"ג השלחן אין זה דרך הסבה. אם יושב על כסא שאין בו משענת לזרועותיו ומסובב משענת הגב של הכסא לצד שמאלו ומוציא ידו מחוץ למשענת ונוטה על גופו, אין זה דרך הסבה. כן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א.

ה. הסבה על ברכי חבירו וכתף חבירו

בנמ' [דף קח:] איתא אמר אביי כי הוינן בי מר זגין אבירי דהרדי, ופרש"י נשענין כל אחד על ברכי חבירו. ובשו"ת תורה לשמה ס' קל"ה כתב, דיכול להשען על כתף חבירו כמו על ברכי חבירו. [הסבה על ברכי חבירו היא נוחה אם יושבים זה בצד זה ורגליהם שלובות ומניח זרועו על ברכי חבירו. או שרגלי האחד זקופות וחבירו נתמך עליו ע"י הכתף. אך כדרך שיכתנו על גבי כסא יותר נוה להסב על כתף חבירו].

והנה מי שמסבים על כתפו, באותה שעה אין ישיבתו נחשבת דרך חירות, ולכן יוכלו לשתות ולאכול כך רק בזה אחר זה ולא בבת אחת. כן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א.

וכתב השעה"צ [ס"ק ט'] דמשמע דמיסב על ברכי חבירו היא דוקא בשעת הדחק כעין התם.

ואופן הסבה זה הוא נצרך גם למש"כ המשנ"ב ס"ק י"ב דמי שהוא אבל תוך י"ב חודש, הנכון שלא יסב על מטה כבודה וכלולה, אלא יסב בשינוי קצת, דהיינו על מטה וקר אחד תחת מראשותיו, או על ברכי חבירו.

ושמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א, דאם הסבתו באופן זה אינה נוחה כיון שצריך להתכופף, יסב על כתף חבירו.

ו. הסבה דרך כבוד

כתב הב"ח שם דהסבה דרך חירות פירושו דרך גרולה ותענוג. וכ"כ הגר"ז ס' תע"ב ס"ז וס"ט, דהסבה דרך חירות הוא, כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים. עוד כתב הגר"ז וז"ל, ולא יטה על גבו ולא על פניו שאין זה דרך חירות, וכן איתא בלבוש.

ובבאור הדבר שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דאכילה דרך כבוד היא באופן שאינו מטה הגוף אל האוכל, אלא מביא האוכל אליו, לפיכך הטית גופו אל האוכל אינה דרך חירות. [בספר מאיר עיני

יש לברר אופן הישיבה וצורת ההטיה שבהם אפשר לקיים המצוה. והנה יש ראשונים שביארו דרך ההסבה באופן של ישיבה ויש שביארו באופן של שכיבה וכמו שיבואר לפנינו.

הסבה בדרך ישיבה

רש"י בברכות [מו: בד"ה בזמן שהן] ביאר וז"ל, רגילין היו לאכול בהסבה על צידו השמאלית, מטה ורגליו לארץ, איש איש על מטה אחת. וכמו"כ כתב בשבת [מג. בד"ה למיזגא] וז"ל, שכל הסבתן כך היתה יושב קצת ונשען קצת על שמאלו.

מבואר דהסבה על גבי מטה אינה בשכיבה על המטה, אלא בדרך ישיבה ורגליו לארץ, ונשען קצת על שמאלו. וכן מבואר בעוד ראשונים [בלשון הראב"ן בפסחים דף ל"ז. מדפי הספר. ובמרדכי בפסחים דף ל"ד. מדפי המרדכי. ובריא"ז בברכות פ"ו ה"ה אות א'] דרכן לישב על המטות, ושוכבין מטין על צדיהן. כלומר ההטיה לשכיבה תהא במדה שהיא עדיין בגדר ישיבה, ולא שכיבה ממש בפישוט רגלים. וז"ל המהר"ל [בספר גבורות השם פרק מ"ח], פ"י הסבה מלשון ישיבה כמו שתרגם [בראשית ל"ז] וישבו לאכול, ואסתחרו, שהוא מלשון סבוב, וכן פ"י רב האי גאון. ומפני שאחז"ל [נתיבות ק"א ע"א] כל ישיבה שאין בה סמיכה עמידה טובה הימנה, ולפיכך צריך לסמוך, אבל לעולם הסבה מלשון ישיבה. ועוד שלא היה נראה כיושב כדי לאכול, אא"כ מסיב כמו שדרך להסב לאכול, על ידי סמיכה, ולכן נקט עד שיסב, ולא אמר עד שישב, ע"כ].

וכך נפסק בשו"ע שם וז"ל, ויכין מקום מושבו ישב בהסיבה דרך חירות. מבואר דהסבה היא בישיבה ולא בשכיבה. ובמהר"ל הנ"ל מבואר דהסבה פירושו ישיבה באופן שהגוף נסמך.

ושמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א, דאופני ההסבה בדרך ישיבה היא באחת מהדרכים דלהלן:

א. יושב על המטה ומניח לצידו כרים עד לגובה הכתף, ונוטה קצת, ולא יטה הרבה במדה שלא נוח לישב כך. [מרן הגר"ש אלישיב שליט"א מיסב באופן זה].

ב. אם יושב על כסא שיש בו משענת לזרוע, יכול להניח כר על משענת הזרוע ולנטות קצת על שמאלו, ואם יש ריפוד למשענת הזרוע הרי זה במקום כר. דסמיכת הגוף באופן זה ג"כ נחשבת הסיבה דרך חירות. [מרן הגר"ש איערבך זצ"ל היה מיסב באופן זה].

ג. יכול להניח כסא נוסף בצידו ועליו כרים באופן שיוכל לחמוך גופו ע"י הכתף או ע"י הזרוע. כשאין מקום להניח כסא נוסף

קובץ אמרי שפר - המשך

על ימינו מעט במדה שאין חשש סכנה, ורק ס"ל דלא חשיב הסיבה ככה"ג.

ובמשנ"ב [סי' תע"ב ס"ג] כתב באיטר דבריעבר אם היסב על צד ימין יצא דימין שלו הרי הוא כשמאל כל אדם. אך לכתחילה עיי"ש דחייש לסכנה, ובה"ל כתב דהיכי שהוא גידם בידו הימנית צ"ע היאך יעשה.

וי"ל דהמשנ"ב שביאר דההסבה היא בנטיה הרבה כדרך שכיבה וכנ"ל משום הכי פירש כהרשב"ם דאיכא חשש סכנה, אך לפי מה משנ"ב בכמה ראשונים ובלשון השו"ע דאפשר להסב בשיבה ונטיה קצת, י"ל דלפי דבריהם מי שידו הימנית חבושה ואינו יכול לאכול בה יסב על צד ימינו בנטיה מעט באופן דליכא חשש סכנה וכמ"ש הרדב"ז.

יג. נשים אם צריכות הסבה או ישיבה בדת השו"ע כתב הבן אש חי פ' צו סעי' כ"ח דבן אנשים ובן נשים בן גדולים ובן קטנים חייבים בהסיבה והו"ד בכף החיים.

ובדעת הרמ"א [סי' תע"ב סעי' ד'] שכתב דנשים שלנו לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב. יש לדון אם מותר להן לשחות בעמידה.

הנה בירושלמי [פרק י' הלכה א'] איתא אמר רבי לוי לפי שדרך עבדים להיות אוכלין מעומד וכאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחירות. מבואר דאכילה מעומד היא דרך עבדים.

יד. תלמיד לפני רבו שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דתלמיד לפני רבו כיון שאינו צריך הסבה [כדאיתא בשו"ע ס"ה] יוצא גם בעמידה. [ויעו"ב במשנ"ב בגדרי הפטור].

טו. הסבה בכמיה **איתא** בשו"ע כפו אותו לאכול מזה יצא, ושמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דמיירי במי שפטור מהסבה כגון תלמיד אצל רבו, דאל"כ הרי אין זה דרך חרות.

ובראב"ה איתא שאין אנו צדיקים הסיבה, בזמן הזה הרי בניחורין אינן מסובין ואדרבא ישיבה כדרכן הוי דרך חירות. וכמו"כ איתא בראב"ן, אנו שאין אנו רגילים בכך יוצאים אנו כדרך הסבתנו. [וע"ע באמרכ"ל כ"ו].

ולפ"ז גם נשים שסמכו על הראב"ה שלא להסב כמו בזמן חז"ל מ"מ צריכות לשבת כדרך בני חורין בזמן הזה. וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דאשה אינה פטורה מדרך חירות ולכן צריכה לישב כדרך בני חורין בזמן הזה.

הכותל, או ראש המטה, ואין אוכלין זקופין ויושבין כמון].

יא. הסבת פרקין **בנמ'** שם איתא פרקין לא שמייה הסיבה, הסיבת ימין לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמה יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה.

ופירוש הסבת פרקין לפרש"י דדרך הסיבה הוא בשיבה כנ"ל, י"ל דפרקין פירושו יושב ומטה גופו וראשו לאחר, ולא שוכב ממש כמו בנדה י"ז, אלא כמו לענין האיסור לקרא קריאת שמע כשהוא פרקין, דאינו דוקא בשוכב ממש אלא גם באופן והשגופו נוטה לאחר, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א.

יב. הסבת ימין **נחלקו** הראשונים בטעם דלא שמייה הסיבה, ונפק"מ למי שאינו יכול לאכול בידו הימנית אם יסב על ימינו ויאכל בשמאלו, בפרש"י מבואר דהסיבה ימין לא שמייה הסיבה מפני שצריך לאכול בימינו. והקשה הרשב"ם דא"כ אמאי סמכו שמה יקדים, להסיבת ימין.

וכתב הרשב"ם פירוש אחר וז"ל, ורבותי פירשו, שמה יקדים קנה לוושט, דושט הוי על צד ימין, ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין, ואם יכנס בו המאכל הוי סכנה, שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הושט, ולכן נראה בעיני דההסיבת ימין קאי מרסמיה לדידה, ע"כ. וכ"ה ברבינו חננאל דההסיבת ימין קאי.

והקשה הרדב"ז [בשו"ת ח"ג תשובה אלף י"ב] וז"ל, בשלמא לשיטת רש"י, מסב פרקין ואוכל שכיח הזיקא ותיישנין, אבל המסב על ימין לא שכיח הזיקא כלל ולא חיישנין. ועוד ראיתי כי הסימנים שוכבין זה על זה, ולא ידעתי אם סימני אדם נשתנה.

ומכל מקום אפי' שנודה לסברתו של רשב"ם ז"ל שהושט לימין, לא שכיח הזיקא, וכמה בנ"א ראינו מסובין על ימין ולא הוזקו, וכו', עכ"ד.

וי"ל דשוש פלוגתייהו באופן ההסבה דלפי פרש"י דדרך ההסבה הוא ביושב ונוטה קצת, אין חשש סכנה גם אם יטה לצד ימין. והרשב"ם ס"ל דההסבה היא בהטיה הרבה או בשיבה כנ"ל, במדה שיכול לבא לידי סכנה.

והרדב"ז נקט כפרש"י דהסבת ימין אין בה סכנה, רק שצריך לאכול בה, ולפ"ז כתב דמי שאינו יכול לאכול ביד ימינו רק בשמאלו יטה על צד ימין. ואפשר דגם הרשב"ם לא פליג שיכול לישב ולהסב

העם, מלמד שהושיבין בהסיבה דרך בני מלכים מסובין רבוצין על מפותיהן [והו"ד בכף החיים]. וממש"כ רבוצין משמע דגם רגליהם על גבי המטה.

ומ"ם נראה דרבוצין אין פירושו שוכבין דוקא, אלא יושב ורגליו שלובות ע"ג המטה, נמי מקרי רביצה [שמעתי מיוצאי תימן שהיו רגילים להסב כשרגליהם שלובות וכו' קשה מתחת לזרועם לתמוך הגוף]. וכן אם רגליו פשוטות ע"ג המטה, וגופו שלצד ראשו מוגבה ונתמך ע"י כרים, או ע"י זרועו שמונחת ע"ג הכר. נמי מקרי רביצה.

י. הסבה בדרך שכיבה **בנמ'** פסחים ק"ח: איתא, פרקין לא שמייה הסיבה, ופרש"י פניו כלפי מעלה וישוב על אחוריו. וכ"ה בתוס' שם, פרקין פניו למעלה, ולא כמפרש פניו למטה, דאין דרך לאכול בענין זה.

ורבינו חננאל פירש פרקין רובץ לאחוריו, ויש אומרים על פניו, ע"כ. וכתב הר"ן וז"ל, מיהו אפשר שהשוכב על פניו ג"כ נקרא פרקין, ובתרווייהו איתא לטעמא שמה יקדים קנה לוושט.

והנה השוכב פרקין ופניו למטה, יתכן דוקא אם שוכב בפשוט הדגלים ע"ג המטה, וא"כ כמו"כ בפרקין ופניו למעלה, ומשמע דמצד עצם השכיבה חשיב דרך הסיבה, רק שאסרו משום סכנה.

וב"ה במשנ"ב סי' תע"ב ס"ק ז' דכ' וז"ל, שישב בהסיבה, ר"ל ראשו מטה לצד שמאל, על המטה או על הספסל, וכרים תחת ראשו, אצל השולחן. וכן בס"ק י"ג כתב, דמי שהוא אבל תוך י"ב חודש, הנכון שלא יסב על מטה כבודה וכלולה אלא יסב בשינוי קצת, דהיינו על מטה וכו' אחד מראשותיו, או על ברכי חברו.

משמע ממש"כ כרים תחת ראשו וממש"כ כר אחד תחת מראשותיו, דההסבה היא בשיבה, ויל"ע בזה כי לשון השו"ע היא שישב בהסיבה, וכ"ה בפרש"י ובעוד ראשונים, שהיו רגילים להסב בדרך ישיבה, כנ"ל [ובמשנ"ב סי' קס"ז ס"ק נ"ה העתיק פרש"י דהסיבו פירושו מטיין על צדיהן השמאלית על המטה. ויל"ע אמאי כאן פירש ההסבה בדרך שכיבה].

ושמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דאפשר להסב בין בדרך ישיבה **ובין בדרך שכיבה** ובלבד שתהא ההסבה בצורה נוחה כדי שתהא באופן של חירות. ומי שנוח לו להסב על המטה בפשוט רגלים ובשכיבה על צידו, יכול להסב כך, ורק שיעשה באופן שנואה נוח ולא חריג.

ועי' ברש"ש בסוכה ג. בד"ה הלכה, דוראי הסיבתן לא היתה בפשוט כל הגוף בשוה, אלא דראשו וקצת גופו הסמוך לו היו בזקיפת אלכסון קצת, על משענת

הליכות

פסח - פרק תשיעי - סדר ליל הפסח

שלמה

יט. נשים לט, אף על פי שפטורות מהסיבה כ, יתכן שאם אכלו המצה ושתו הכוסות בעמידה לא יצאו מא¹³².

כ. זמן ההסיבה הוא בשעת אכילת המצה כב ושתיית הכוסות כג, אך בשעת הברכה לא יסב מד¹³⁹.

למ. נטעם פטורא דנשים מדינא דגמרא כחז הרשנ"ס בפסחים ק"ח ע"א דהוא מפני אימת בעלה שפסחה לו, ועיין ברא"ש שם ובסור סי' תע"ז דלדעה זו גרשה ולאמנה חייבות בהסיבה. ומ"מ נראה דבנות שאינן

נשואות היו גם אז פטורות, דהואיל וסתמא דמלמא אשה הרייה אלא בעלה מסתבר דלא תקנו כן על צוות¹²⁸.
מ. כמ"ש הרמ"א בסי' תע"ז ס"ד דאע"פ שכל הנשים שלנו מיקרי חשבות, מ"מ לא

128. ח"י למס' פסחים ק"ח ע"א. וראה דיני חנוכה, פט"ז דבר הלכה אות ד', אודות מנהגו שאין הבנות מדליקות נר חנוכה. 129. לענין כל ימות השנה היה רבנו מדרוך שלא להגרר בלל אחר הנהגת הפאר וההרחבה, הן מפני שכל עור שאנו בגלות ובית המקדש חרב בעונינו וערבה כל שמחה מה לנו להתענג בתפנוקים, והן מפני שההליכה בגדולות והשימוש במותרות אין זו דרך עמלי תורה, וכן היתה הנהגת ביתו של רבנו בתכלית הפשטות, ברוחני הבית ובכלי האכילה וכדו', ואף בשבתות וימים טובים לא השתמשו בכלים מכובדים, ובלי הכסף והזכויות המשובחים שהיו בביתו השתמשו בהם רק פעם אחת בשנה, כליל הסדר. 130. וראה ערך השלחן סי' תע"ב ס"ו. 131. היכנסת בת ישרא פכ"ג הע"נ ו' ורשומות. ובסגנון אחר היה רבנו רגיל לומר בשם בנו הגר"ר אברהם דב שליט"א הגאב"ד דברבורא, בהקדם ביאור דברי הרמ"א דנשים דיון חשבות ניהו, שצריך להבין מהו החשיבות דבני דין, וראה שהדבר בא ע"י תקנת רגמ"ה שאין ליקח שתי נשים וכן שאין מגרשין בעל כרחו, דנמצא מעתה שבהמקומות שפשטה התקנה כל אשה היא יחידה אצל בעלה וגם לא ניתן לפירוד בלי הסכמתה, וכל זה קבע את המציאות של החשיבות. והנה בתקופת רגמ"ה כבר בא השינוי בדרך בני אדם בענין ההסיבה, ולכן האנשים שמאז ומעולם היה דינם ומנהגם בהסיבה לא שינו את הדין לנוכח המציאות שנשתנתה ומעשה אבותיהם בדיהם, משא"כ הנשים שרובם לא נהגו בהסיבה מעולם אלא שהמציב החדש של החשיבות היה צריך לחדש אצלם דין ההסיבה, אולם מכיון דמאריך ענין ההסיבה בשנתה, נשארו במנהגם. עכ"ל. 132. ח"י תנ"י. 133. ח"י תנ"י. נפק"מ גם באנשים לענין כוס ג' וד', דנדי דלדין אם שתאן בלא הסיבה אינו חוזר ושותה כמ"ש הרמ"א בסי' תע"ב ס"ז, מ"מ אם שתאן בעמידה אולי שאני. וראה לשון הראב"ה "שיבה לדין כהסיבה לדידהו". ועיין ירושלמי ר"פ ערבי פסחים ולפי שדרך עבדים להיות אוכלין מעומד ובאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחירות (וראה עוד להלן דבר הלכה אות מ"ז). ועיין עוד מג"א סי' תע"ב סק"ג. חק יעקב שם סק"ז וא"ר סק"ה, ובמ"ס סי' ת"פ סק"א. ובביאור סברת רבנו נראה דפטורא דנשים הוא רק מצורת ההסיבה ולא מעיקר המצה להראות חירות בליל ט"ו בניסן, ולכן חייבות עכ"פ בישיבה אבל בעמידה. שהיא דרך עבדות לא יצאו. ועיקר סברא זו דמלבד צורת ההסיבה יש דין נוסף להראות חירות בלילה זה, וגם הנשים בכלל חייב זה, ביאור רבנו בתשרי לחכ"א שכתב לדיק מל' המבנים (פ"י מחז"מ ה"ז) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים כמ"ש חז"ל כי עבד היית כלומר אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות, לפיכך כשסועד בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, עכ"ל, דחייב ההסיבה הוא דאורייתא שהרי נלמד מקרא דזכרת, וז"ל רבנו: תמידני איך יתכן לדיק מהרמב"ם ההסיבה היו מדאורייתא, הרי עיקר חיובא דארבע כוסות אינו אלא מדרבנן, וביאור דברי הרמב"ם פשוט למאד, דכיון שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים לכן קבעו חכמים צורה של חירות בזה שיתורה מיסב ואוכל, אבל מדאורייתא יכול שפיר האדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים מבלי שהוא מיסב ואוכל, כי איך יתכן להעלות על הדעת שמעשה ההסיבה הוא מה"ת ואפ"ה בן אצל אביו או אשה פטורין מהסיבה, וע"כ דאף בכל סימני חירות שהאדם מראה בלילה זו שפיר מקיים מצוה דאורייתא לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אבל קביעת הצורה אינה אלא מדרבנן. עכ"ל. 134. הגר"ז בספרו על הרמב"ם הוכיח דלהרמב"ם ההסיבה היא מצוה בפני עצמה ואין מצות אכילת מצה תלויה בה ולכן אם אכל כזית מצה ולא היסב שפיר יצא ידי מצוה, ואע"ג שעדיין חייב הוא לאכול כזית כהסיבה מ"מ אינו חוזר וסועד מוכר על אכילת מצה (משא"כ לדעת הרא"ש ההסיבה היא חלק ממצות מצה ומי שאכל ולא היסב אף ידי מצה לא יצא מדרבנן ויחייב לברך שנית על אכילת מצה). עיי"ש. וביאור רבנו בתשרי כתי"י לשואל שהקשה למה לא דייק הגר"ז מדברי הרמב"ם בה"ז שם שכתב להדיא שיש מצוה להסב בכל הסעודה, וז"ל: כיון שעיקר כוונתו הוא לחדש בדעת הרמב"ם דהחייב להסב אינו קשור עם מצות אכילת מצה לכן לא הביא מה"ז, דעדיין הי' אפשר לומר שיש כאן ב' מצוות, מצוה להראות חירות ע"י שאוכל ושותה כשהוא מיסב ומצוה אחריתא של אכילת כזית מצה בהסיבה, ולכן דייק דוקא ממה שבאותה הלכה עצמה מערב הרמב"ם את חובת ההסיבה שבכל הסעודה עם החיוב להסב בכזית ראשון וארבע כוסות (והל' ואם לא אינו צריך א"ש גם להגר"ז, דבכזית ראשון אם אכל בלא הסיבה אע"ג דיצא ידי מצוה עדיין צריך להסב באכילה הנוספת כדי לקיים מצות חירות ע"י הסיבה, משא"כ בכל הסעודה). עכ"ל. 135. תשו' נתי"ו. וכן נהג רבנו להסב (כשהוא מוטה על ידית הכסא שעליה הונח כר) רק בדברים הצריכים הסיבה ולא בשאר הסעודה. 136. וראה שאלות פ' צו שאלתא ע"ז שביאר כענין ההור"א רשולאי. 137. הגר"ז שם כתב וז"ל, והנה מקור דינו של הרא"ש מדאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא משמע מיסב אין לא מיסב לא, עיי"ש בדבריו, ולכאורה היה אפשר לומר דריב"ל לא מיידי כלל מדין מצות אכילת מצה רק מדין מצות הסיבה, וקאמר דאם אכל כזית מצה כשהוא מיסב כבר יצא ידי"ח הסיבה וכו', עכ"ל. וז"ע הדרי התיבות "מיסב אין לא מיסב לא" הם לשון הגמ' גופא (והרא"ש רק הוסיף תיבת "משמע" לפירושה דמלתא). ולשון זה לכאורה א"א לפרשו על מצות חירות, דאין סגנון הגמ' לומר אי מיסב יצא ידי הסיבה ואי לא היסב לא יצא ידי הסיבה, ומוזה הוכיח הרא"ש שפיר דסברה הגמ' דריב"ל קאי על מצות מצה וקאמר דאם היסב יצא ידי מצה ואם לא היסב לא. וצ"ע. 138. תשו' נתי"ו וח"י למס' פסחים ק"ח. ועיין עוד ברכ"י סי' תע"ב סק"ח בשם הרשב"י בס' יובין שמועה מאמר חמץ דף ל"ד ע"ד (ארת קי"ט במהרורה הנדפסת בקובץ שמוש חכמים ו'). 139. ח"י למס' פסחים ק"ח ע"א.

נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה שכתב דזמן זה אין להסב, שהרי טעם ההסבה הוא להראות שררה וחירות כללה זה¹²⁹ ולכן כזה"ו שאין זה דרך שררה וחירות אין להסב.

כרס נ"ע מהיכ"מ לחלק דלענין נשים סמכין על הראב"ה ולא לענין אנשים¹³⁰. ונראה דכיון דמעיקרא כשתיקנו חובת הסיבה לא נתחייבו זכר הנשים הואיל ולא היה דרכן של נשים להסב, ורק להנשים החשבות חקנו חכמים הסיבה, תלויה מזמן מעיקרא בזמנה כל ימות השנה, ולכן גם בדורות רבותינו הראשונים ו"ל שכתבו דנשים שלנו חשבות ונריכות להסב אין הכוונה דחזרו לעיקר החובה דרבנן כמו אצל אנשים, אלא שלפי שינוי המנהג שגם נשים הי' דרכן אז לנהוג בחשיבות דבנין זה נשתנה גם דין, וכיון שכן שפיר כתב הרמ"א דנשים שלנו סמכו עצמן על מש"כ הראב"ה דזמננו אין הדרך להסב וא"כ פטורות מהסיבה, דחיונן תלו בזמנה כל דור ודור¹³¹.

מא. דנדי דפטורות מהסיבה מ"מ אפשר דעמידה שאני ואינה דרך חירות כלל, כי כך היא צורת אכילת העצמים¹³³.

מב. הרמב"ם צפ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ח כתב "ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה וצשמית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתיתו אם היסב ה"ו משוזה ואם לאו אינו צריך" עכ"ל¹³⁴. והל' ואם לאו אינו צריך ז"ע מאי קמ"ל. ויתכן ד"אם לאו" היינו שאם קשה לו להסב וטורח גדול הוא אצלו, אינו צריך לטרוח וסגי רק בזכות של מצוה וארבע כוסות¹³⁵.

מג. בפסחים ק"ח ע"ז אמרו "שתאן חי ידי יין יאל ידי חירות לא יאל" ואינו חוזר ושותה ד' כוסות, וז"ע דהרי מסתבר דשמית יין חי גרע טפי לענין חשיבות משמיה בלא הסיבה וא"כ כמו דכחי מחלקין בין מצוה יין ומצוה חירות ה"ג גם בהסיבה דמצוה וארבע כוסות היה לנו לחלק בזה, וכמ"ש הגר"ז בספרו דעת הרמב"ם (הנ"ל אות מ"ז) דגם בלא הסיבה ידי מצוה ויין שפיר יאל ורק ידי חירות לא יאל, ודלא כהרא"ש שכתב להדיא דלא יאל גוף המצוה (וקל"ה משמע דכדברי הגר"ז גם ממה שאמרו שם צ"ע"א "השמש שאכל כזית מצוה כשהוא מיסב יאל", ומה טעם לא אמרו שגם השמש חייב לאכול כשהוא מיסב ואם לא היסב לא יאל, ולכן י"ל דכוונתם לומר דאע"ג שמיסב בשעה שהוא משמש וסד"א דאין זה דרך חירות שהרי לפני ההסיבה ואחריה הריהו עומד ע"ג המסובין לשמש ומה חירות היא זו¹³⁶ קמ"ל דגם בהסיבה כזו יאל ידי חובתו ומו לא מייחב בהסיבה אחריתא¹³⁷). וז"ל דאף שלענין החשיבות מסתבר דין חי גרע טפי מ"מ לענין סימני החירות שצריך לעשות כליל פסח הוה ההסיבה עיקרית יותר ממוציא היין¹³⁸.
מד. דאמירת ברכה צריכה להיות בכוז ראש וצטורה ולכן אין לאמרה בהסיבה.

בן אצל אביו

(ח) בן אצל אביו. אחת צפרק ערבי פסחים [ח] בן אצל אביו צני הסיצה. ופירש הרשב"ם דלא הוה כפוף כל כך. וכתבו המוס' [מא] נראה דאביו והוא רבו נמי אין צריך דלא גרע מרבו אחר, מיהו סתם אז מלמד לבנו מורה כדאמרין בקידושין [מב] שהן ירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו מורה ואפילו הכי קאמר צני אביו צריך הסיצה, עכ"ל, וכ"כ הרא"ש [מג].

ויד"י השאלות דרב אחאי גאון [מד] בן אצל אביו צריך הסיצה, סתמא דמילתא לא קפיד עליה.

ומסתברא דדברי הרשב"ם שכתב הטעם שהן חייב בהסיצה לפני אביו משום דלא הוה כפוף כל כך, ודברי השאלות שכתב סתמא דמילתא לא קפיד עליה, חד הם, מפני שכן שמיסב לפני אביו אין צוה ציון באביו אלא הנידון אם יש צוה חסרון כבוד לאביו ועל זה קאמר בגמ' דבן אצל אביו צריך הסיצה ואין צוה חסרון כבוד כ"כ לאב ומילתא אין לאב על מה להקפיד צוה על בנו, ועל בן אם האב יקפיד על בנו צוה שלא יסב הבן לפניו, הוה כמו שאומר לבן אל תניח תפילין, ואסור לאב לומר לבנו אל תסב, דסתם אז לא חכמה ליה צוה.

וב"י הנידון הוא מש"כ בסו"ט [מז] לרוב אביו והוא רבו, דכתבו דאין צריך להסב דלא גרע מרבו אחר, אך הקשו דסתם אז מלמד לבנו מורה ואפילו הכי קאמר צני האב צריך הסיצה, עיי"ש. המשמעות מהמוס' שאביו והוא רבו אין צריך הסיצה, וכ"כ הרא"ש, וכן הוא סתמא דגמ'. והמוס' והרא"ש לא ביארו מה התירוץ, אבל בשאלות מבוחר התירוץ, דכיון דסתמא דמילתא לא קפיד עליה, א"כ אם אביו שהוא גם רבו גם לא קפיד עליה, צריך להסב.

אך מדברי החמוריים לכאורה לא משמע כן. דעיי' צחק יעקב [מח] שכתב אז שלא מחל לבנו י"ל דבטלה דעמו אצל כל אדם. ובפמ"ג [מח] כתב, היכא דיש נדנוד איסור א"כ כיבוד אז הוה ספיקא דאורייתא ולחומרא, והסיצה ספק דרבנן ולקולא, ופשיטא דראי' שצקש רשות מאביו, ע"כ.

ונראה דאין כאן פלוגתא חדשה, אלא הנידון הוא עד כמה צריך להתחשב בקפידת אביו. ולכאורה הדבר תלוי אם האב אדם רגיש לכבודו ואיכפת לו ומפריע לו שבו מיסב בסמוך לו, על זה מבוחר בפמ"ג שראוי שצקש רשות מאביו. אך אם האב הוא אדם קפדן וקשה ונוהג ליתן פקודות לילדיו, צוה אין זכות לאב להפריע לבנו לקיים את מצוותו, ואם יאמר לו אל תסב לפני, הרי זה כאילו אומר לבנו אל תניח תפילין שאינו מצווה לשמוע לו וכנ"ל.

דחתן אצל חותנו, אין החתן כפוף לחותנו יותר מבאביו, וצריך הוא להסב אצל חותנו.

וחמיו שהוא רבו של חתנו, יצטרך מחילה ממנו, דלגבי חמיו אפשר דאין את הסתמא דלא קפיד עליה.

שאלה: האם הסיצה הוא בשעת אכילה ושתייה ממתי כשמכניס לתוך פיו, או דוקא משעת בליעה דלפי"ז אפשר להכניס לפיו כשהוא יושב רגלי ורק אח"כ יסב. תשובה: הסיצה הוא להראות דרך חירות, והדרך חירות הוא ממתי שמכניס לפה ולא שרגע אחד יושב כך ורגע אחד יושב כך, ואין זה דרך חירות.

הדרך של הסיצה, עיי' צמ"צ [נג] שכתב ויכין מקום מושבו שיסב בהסיצה דרך חירות, ר"ל ראשו מוטב לזד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השולחן, עכ"ל. אין כונתו דסגי להטות הראש לזד בלי הגוף, דודאי עיקר ההסבה שגם גופו מוטב דרך הסיצה דוה דרך חירות, אלא החידוש הוא דאף שמוטה גופו יש כרים תחת גופו, מ"מ צריך גם כשראשו מוטב לשמאל שיהיה כרים גם תחת ראשו [נד].

כסא שיש בו ידיות שיכול להשען עליהם, יניח כרים תחת היד על ידיה הכסא וגם תחת הראש המוטב לזד שמאל. דהטות על משענת הכסא הפונה לזד שמאלו, שפיר דמי. דהטות עצמו כנ"ל, אך לא להשען על דבר מה, נראה דאין זה דרך חירות.

הסיבה בגשים

(ז) הגשים שצ"ו. אחת בגמ' [נד], אשה אצל בעלה לא צריכה הסיצה [מפני אימת בעלה וכפופה לו, ומפרש בשאלות דרב אחאי לאו דרכייהו דנשי למיזג, רשב"ם], ואם אשה חשונה היא צריכה הסיצה.

וברא"ש [נד] כתב, אשה לא צני הסיצה, פירש רשב"ם מפני אימת בעלה שכפופה לו, ולפי זה אלמנה וגרושה צנו הסיצה, ובשאלות דרב אחאי כתב דלאו דרכם דנשי למיזג, ולפי זה אפילו אלמנה וגרושה נמי, אצל אשה חשונה אורחא למיזג, עכ"ל.

ובר"י [נח] כתב הטעם דאשה פטורה מהסיצה, לפי שמשמשת לבעלה. והפיעם שגשים לא נהגו להסב כי סמכו על דברי הראב"י, אבל באגשים לא סמכו להקל כדבריו, אף שאיירי הראב"י גם על אגשים, הוא משום דמזכרים הא דאשה אינה צריכה הסיצה אלא"כ היא חשונה.

וגשים צומנינו נוהגות קצת להסב, ומניחים כר קטן.

מצות הסיצה, אינה מצוה צני עצמה, אלא היא חקנה מדרבנן באיזה אופן וזורה צריך לאכול את המצה ולשמות הד' כוסות, באופן שקר נוהגים המלכים והגדולים לאכול ולשמות בדרך חירות.

וזוה שכתב הרמב"ם מכיון שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא צעמנו יא עתה משעבוד מלכים לפיכך כשסועד וכו' והוא מיסב דרך חירות. והיינו שההנהגה צלילה הוה הוא בדרך חירות וקצתו ההסיצה על אכילת מצה וד' כוסות.

והנהגה נסתפקו בסו"ט [כו] אם שכתב ולא יסב"א אם יחזור וישמה, וברא"ש [כח] פסק דיחזור וישמה, ועיי' שו"ע [כט]. והביאור צוה כנ"ל, כיון דהסיצה אינה מצוה צני עצמה אלא חקנה היאך לאכול ולשמות בדרך חירות, ואם אכל מצה ושמה ד' כוסות צני הסיצה הרי שהפסיד כאן לקיים את המצוה של אכילת מצה בדרך חירות - בהסיצה - אצל מ"מ אם אכל מצה. וצנח"י ד' כוסות שהיא מדרבנן, אפשר שהפסיד לקיים המצוה כתיקונה.

ובזה דנו רבותינו הראשונים, דאף שאמנם הפסיד לקיים את המצוה כתיקון חו"ל, אצל מ"מ הרי אפשר לו לתקן ולאכול שוב עם הסיצה, האם חייבו אותו שוב לחזור ולאכול ולשמות כתיקונה או לא, ואף שאת המצוה דאורייתא כבר קיים ואי אפשר לתקן מ"מ אפשר שהצריכו לאכול שוב כדי לקיים אכילה כדניה.

אדם שקשה לו להסב בגון חולה או זקן, יש לו למצוא ענה ודרך היאך להסב, אך אם אין לו ענה והוא רק מצטער בהסיצה הרי הוא פטור מן ההסיצה כיון שלא יכול לקיימו, ויהיה לו מצוה אכילה בלא הסיצה, ודומיא דחלמיד לפני רבו שאינו מיסב ויש לו רק מצוה אכילה צני מצוה הסיצה כיון שהוא פטור מההסיצה.

דרך הסיבה

(ו) לא יטו. צפרק ערבי פסחים [נא] גרסין, פירקין לא שמייה הסיצה. פירש הרמב"ם, פניו כלפי מעלה וסוכב על אחריו. וכתבו [נב] כתבו ולא כמפרש פניו למטה דאין צריך לאכול צעין זה. הסיצה ימין לא שמה הסיצה [שהרי צימיו הוא צריך לאכול, רשב"ם], ולא עוד אלא שמה יקדים קנה לוושט ויבוא לידי סכנה.

מ"מ נראה דאף להראב"י שהיקל בהסיצה צומן הזה, אצל אין להקל בעמידה שאין זה דרך הסיצה דיעצה לידן בהסיצה לדידהו.

[כח] ק"מ ע"א ד"ה כולה: [כח] פ"י ס' כ': [כט] ס' מע"ב סעיף ז': [לז] ס' מע"ב סעיף ג': [לא] ק"מ ע"א: [לב] ד"ה פירקין:

[לג] ס' ק' ז': [לד] עיי' בספר לקט יוסף מנהגי חמוריים הדשן שכתב, וחבורי בליל פסח כשאלו מצה של מצוה היה מהפך ראשו לזד שמאלו מעט ועיי' למעלה מעט והיה יושב צמורא המלך: [לה] ס' מע"ב סעיף ד': [לו] ק"מ ע"א: [לז] פ"י ס' כ': [לח] דף כ"ג ע"א מדפי הרי"ף:

[לט] ס' מע"ב סעיף ה': [מ] ק"מ ע"א: [מא] ד"ה צני רבו: [מב] ל"א ע"א: [מג] פ"י ס' כ': [מד] פרשת אז, מובא צמ"צ: [מה] ס' ק' ט': [מח] פמ"ג משב"ז ס' ק' ד':

ד. אשה חשובה שאין בעלה מקפיד עליה צריכה היסבה. וכן הוא מנהג הספרדים ועדות המזרח שהנשים מסיבות, מפני שאין דרך להקפיד, ואין לשנות. ומכל מקום בדיעבד אם לא היסבו הנשים יצאו ידי חובה, ואין צריכות לחזור ולשתות. (שו"ת חזון עובדיה סי' יד).

ה. בן אצל אביו ואפילו הוא רבו מובהק צריך היסבה, שדרך האב למחול כבודו לבנו. ואם האב מקפיד על בנו שלא יסב בפניו, חייב לשמור בקולו. (שו"ת חזון עובדיה סימן טו עמ' רכח).

אבל תלמיד לפני רבו אף על פי שאינו רבו מובהק אין צריך היסבה, ואסור להסב לפניו אפילו אוכל על שלחן בפני עצמו, אלא אם כן יתן לו רבו רשות. ואם עבר והיסב ולא אמר לו רבו כלום, הוי כנתנת רשות. ותלמיד חכם מופלג אף על פי שלא למד ממנו כלום, וכל שכן אם התלמיד חכם נחשב לגדול הדור, שנחשב כרבו לכל דבר, אסור להסב בפניהם⁽¹⁾.

ו. השמש צריך היסבה, וכן עבד עברי, שהקונה עבד עברי לעצמו כקונה ארון לעצמו, וגם האבל צריך היסבה⁽²⁾.

ז. ההיסבה מעכבת גם בזמן הזה לדעת מרן השלחן ערוך, ולכן אם לא היסב בכוס הקידוש או בכוס השני, צריך לחזור ולשתות בהיסבה. ואפילו בכוס שלישי או רביעי, יחזור לשתות בהיסבה. ומכל מקום אם אינו בקו הבריאות, וקשה עליו מאוד לחזור ולשתות בהיסבה, יכול להקל שלא לחזור ולשתות. (שו"ת חזון עובדיה סימן יג).

ח. ההיסבה צריכה להיות בצד שמאל. ואם הסב בצד ימין כאילו לא הסב כלל⁽³⁾.

ט. איטר יד יסב על שמאל כל אדם. ובדיעבד אם היסב בימין יצא. ומי שנשתתקה ידו או גידם בידו הימנית, יסב על צד ימין, כדי שיוכל להשתמש בידו השמאלית. ובדיעבד אם לא היסב לא עיכב⁽⁴⁾.

י. ראוי לעמוד על המשמר ליכוד ולהזכיר את אחרים בהיסבה, מפני שאין אנו רגילים בה כל ימות השנה. וצריכים היסבה בשתיית ארבע כוסות ובאכילת המצה והכריכה והאפיקומן. ושאר כל סעודתו אם היסב הרי זה משובת. ובהגדה ובהלל ושאר ברבות יש מחלוקת בפוסקים. ואם ירצה להסב יש לו על מה לסמוך. אך בברכת המזון יכרך מיושב בלי היסבה. והקידוש נוהגים לאומרו מעומד, וכשמסיים הקידוש יושב ומיסב ושותה מכוס הקידוש⁽⁵⁾.

יא. שכח להסב בכוס הראשון, ונוכח אחר שתייתו, חוזר ושותה בהיסבה בלא ברכה. ואם לא נוכח עד שסיים ברכת "אשר גאלנו", ישתה כוס אחר בהיסבה במקום כוס ראשון של הקידוש, וישתה מעט, וימזוג כוס שני וישתהו בהיסבה⁽⁶⁾. (ועיין להלן בריני מגיד אות יט לענין ברכת הגפן, וברכה אחרונה).

(ג). ועיין בזה בשו"ת חזון עובדיה (סימן טו). ושם בדיון מי שנשתתקה ידו או גידם. ע"ש.

(ח) בענין היסבה בהגדה ובהלל. הנה המור (סימן תפ) בסדר ליל פסח בקצרה, כתב רכשיבך ברכת המזון יכרך יושב בלי היסבה ע"כ. והוא מפרש בש"ס ברכות (נא:), ומשמע דהגדה והלל קילי מפי מברכת המזון שהרי בברכת המזון אסור אפילו לשאול מפני הדיאה והכבוד כמו שכתב מרן בבית יוסף (סימן קפג) בשם אורחות חיים. וכן פסק בשלחן ערוך (שם ס"ח), ואילו בהלל פוסק כקריאת שמע וברכותיה, כמו שאמרו ברכות (יד). ובאו"ח (סימן תפח ותרמד). ע"ש. וכל שכן הגדה שאין עליה ברכה, עיין תוס' ברכות שם, וכ"כ הרמב"ן במלחמות פרק ערבי פסחים דהגדה קילא מהלל. ואמרם כשהוא מסב. גם בבית יוסף (ס"ט חב) הביא מהשבולי הלקט (והוא כסמין קעג), כשם רבו ה"ד מאיר שהמעם שאין עומרים בהלל בליל פסח, משום שדרך לילי

(ד) תלמיד לפני רבו, שאינו רבו מובהק, הוכיח הרא"ש (קח). שאין צריך היסבה, דלא משבח לאוקומי ברייתא דאפילו תלמיד לפני רבו צריך היסבה אלא בשוליא דנגרי, מכלל שאפילו בפני רבו שאינו מובהק אין צריך היסבה. ע"ש.

(ה) פסח מעובין, חק יעקב, מגן האלף, ושאר אחרונים, עיין בשו"ת חזון עובדיה (סימן יד עמוד רג בהערה).

(ו) כן הוא לשון הגמ' (פסחים קח). היסבת ימין לא שמייה היסבה, וכ"כ המאירי שאם עשאה בצד ימין אינה היסבה, וכ"כ רש"י הובא בב"ח, וכן דעת הפרי חדש. ע"ש. עיין באשדות הפסגה (דף יט ע"ד). ומה שהיקל בזה בדיעבד בשו"ת התעוררות תשובה חלק ב (סימן נט), בצירוף דעת ראב"ה שאין דרך להסב בזמן הזה. ע"ש. [ועיין עוד כ"ח], אינו מוכרח לדיר. וצ"ע בשו"ת עונג יו"ט (סימן מא).

(ז) איטר יד כתב הפרי מגדים לדקל. וכן פסק במשנה ברורה (ס"ק יא) וכף החיים (ס"ק

פסחים דרך היסבה וחירות לא הטריותו לעמוד. ע"כ. ואף על פי שאפשר לדחות דלעמוד דוקא לא הטריותו כל כך, אבל לעולם אומרו מיושב ולא מסב, הנה מפורש במאיר פסחים (קח). חז לשוני, ד' כוסות כולם צריכים היסבה, הן שתייתם הן הדברים שהוא מסודרים עליהם, ר"ל קידוש, וקריאת ההגדה, וקריאת ההלל, וברכת המזון. עכ"ל. ואף על פי שבקידוש וברכת המזון לא נהגו כמותו, מפני שמצאנו בהם חולקים. (בקידוש נהגו כהאר"י והובא בכף החיים (סימן רע"א ס"ק כ) שיש לעמוד בקידוש של ליל שבת ויום טוב, ועיין להלן. וברכת המזון כמו שכתב הטור הג"ל). הא מיהא הנהגה. וההלל דמשמע דאף הטור מודה שאומרים כשהוא מסב, דאפשר פלוגתא לא מפשינן, לכן יש לומר דאומרים בהיסבה.

והנה חקק יעקב (סימן תע"ג סק"ד), למד מדברי השבולי הלקט, שהוא הרין בקידוש והבדלה (כשחל במצאי שבת), שיש לאומרים מיושב, ודלא כהכנסת הגדולה שכתב שיש לעמוד כשחל פסח במצאי שבת. ע"כ. אבל אנו נוהגים כדברי הכנסת הגדולה, מפני שעדיין לא התחיל בסדר הנאמר בהיסבה עד לשתיית הכוס הראשון שצריך להיות בהיסבה. וכ"כ הגאון רבי חיים פלאג' בספר זכירה לחיים חלק ב (בסוף הספר בקונט) מועמיה חיים דף כר ע"ב). וגם כשלא חל הפסח במצאי שבת אנו אומרים הקידוש מעומד, כמו בכל ליל שבת ויום טוב, וכמו שכתב בשער הכוונות (דף ע"ד), שצריך לעמוד בעת הקידוש.

(ט) אם שכח להסב בכוס הראשון, ונוכח אחר שתייתו, כתב המגן אברהם שהואיל והאידנא אין דרך לשתות בין השתיים הראשונות אם כן הוה ליה נמלק, ואם שתה צריך לברך על הכוס האחר בורא פרי הגפן. וכתב עוד, שלכן יתנה שיהיה דעתו לחזור ולשתות בין הראשונות, ואז אם מעה ושתה בלא היסבה יחזור וישתה בהיסבה בלא ברכה. והפכים לזה הרב שבח פסח (ריני קדש, סוף אות ג). אמנם לדינא נראה שאין צורך בזה לדיר, כי המג"א כתב כן לסברתם שמברכין על כוס שני בורא פרי הגפן וכמו שמבואר בס' תער, אולם אנו דנהיגין כמין ז"ל שם שאין לברך על כוס שני, אין ספק שאם שכח ושתה כוס ראשון בלי היסבה, שחזר ושתה הכוס האחר בלא ברכה, כיון שברכת בורא פרי הגפן פוטרת עד כוס שני ועד בכלל. וכן מתבאר מרבי מרן שלא כתב זה אלא (בסימן תפ) גבי כוס רביעי, שכבר סיים שתייתו, מה שאין כן אחר כוס ראשון שדעתו לשתות עוד, וכן אחר כוס שלישי. וגם בכוס שני איכא יין שבתך הסעודה כמו שכתב המגן אברהם. על כן אין צריך לברך שנית. וכן מצאתי להדיא בקרבן נתנאל (פרק ערבי פסחים סימן כ, אות ש), ובמאמר מרדכי (סימן תע"ט) שכתבו כן, וכן כתב במשנה ברורה (סימן תפ סק"ח), ובשער הציון שם, לדעת מרן. וכן מפורש בריבנו ירוחם כהלכות הסדר, שאם שתה בלא היסבה יחזור וישתה בהיסבה, אבל בכוס רביעי אם שתה בלא היסבה צריך לברך בורא פרי הגפן. ע"ש. והדברים ברורים נכון היום.

הסיבה בפני רבו - בנן, נכד, תלמיד

ד. סעי' ה', שו"ע: בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו מובהק. דמסתמא אב מחיל לבניה (מ"ב סק"ד). ולענין מעשה ראוי¹⁶ להחמיר - באביו, והוא רבו מובהק - שלא יסב הבן א"כ נותן לו האב רשות כי רבים מגדולי¹⁷ הפוסקים סוברים שאין לו להסב.

תלמיד לפני רבו א"צ הסיבה אפילו אינו רבו מובהק א"כ יתן לו רבו רשות (בפירוש -

מ"ב) - שו"ע. יש¹⁸ שכתבו שבימינו שאין ההסיבה נעשית בשכיבה במטות כבזמניהם, אלא מטעם קצת ע"ג כר וכדו', אפשר שאין זה פגיעה בכבוד רבו, ולכן ישתדל לבקש רשות מרבו

ולקיים מצות הסיבה, אמנם המנהג בהרבה קהלות שאין מבקשים רשות ואין מסיבים, ובפרט ברבו מובהק (ואפילו¹⁹ כשיושבים על שלחן נפרד מרובם, כיון שיושבים לפניו ורואה אותם), ועכ"פ אם נמצאים לפני הרב הרבה תלמידים שאינם מסיבים אין²⁰ ליחיד (או ליחידים) להתחכם ולבקש רשות מרבו ולהסב, שהוא בגדר בזיון שרק יחידים מסיבים.

ות"ח מופלג כדורו אעפ"י שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו וא"צ הסיבה - שו"ע. וברב שהוא מנהיג בעירו הנקרא "מרא דאתרא" בכלל²¹ זה, שאע"פ שלא למד ממנו א"צ הסיבה א"כ נטל רשות.

הסיבה במשך כל הסעודה

ד. סעי' ז, רמ"א: ולכתחילה יסב כל הסעודה, באכילתו ובשתייתו, ובדיעבד יצא בשעת אכילה כזית מצה וד' כוסות (מ"ב סק"ב). ויש²² שכתבו שהסיבה במשך כל הסעודה אינו אלא רשות ולמצוה מן המובחר, ובזמננו²³ שאין רגילים להסב בימות השנה נוהגים שאין יושבים בסעודה בהסיבה לפי שיש בזה טורח, והסיבה לחירות ותענוג ניתנה (וע"ע סי' תע"ה אות י"א).

אכל אפיקומן ללא הסיבה (או אכל

ושתה אחריו) אם יחזור ויאכל אפיקומן

ו. מ"ב סק"ב: ומיהו באפיקומן אם שכח לאכול בהסיבה לא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול שני פעמים אפיקומן. וקשה, דסותר עצמו מסי' תע"ח (סק"א) שבדיעבד אם אכל אחרי אכילת אפיקומן יחזור ויאכל כזית שמורה לשם אפיקומן, הרי שמתיר לאכול שני פעמים אפיקומן במקום שלא נהג כדינא באכילתו הראשונה, ובסי' תע"ז (סק"ד) כתב המ"ב "ובדיעבד אם שכח ואכל בלא הסיבה א"צ לחזור ולאכול אם קשה עליו האכילה". ולמעשה יש²⁴ שפסקו כפי דברי המ"ב בסי' תע"ז שאם אין קשה עליו האכילה יחזור ויאכל אפיקומן בהסיבה, ויש²⁵ שכתבו שאם נזכר שאכל בלא הסיבה לפני ברהמ"ז (לפני נטילת מים אחרונים), אף שגמר את אכילת המצה לאפיקומן, יחזור ויאכל עוד מצה לשם אפיקומן אם אין קשה עליו האכילה, אבל אם כבר בירך ברהמ"ז לא יטול ידיו שוב כדי לאכול אפיקומן בהסיבה.

אין²⁶ זו הסיבה שאין זה דרך חירות.

יש²⁷ שכתבו שהסיבה מצוותה ליד השלחן, אבל המיסב ע"ג כורסא וכדו' בכרים וכסתות וכדו' בלא שלחן לפניו אינו מקיים המצווה כתיקונה.

חיוב נשים וקטנים בהסיבה

ב. סעי' ד', שו"ע: אשה א"צ הסיבה א"כ היא חשובה, וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות אך לא נהגו להסב כי סמכו על הראב"ה שבוה"י אין להסב. והמנהג²⁸ בין הספרדים שאף הנשים מסיבות, ויש²⁹ שכתבו שגם בעדות אשכנז אלו הנשים המסיבות אין למחות בידן ויפה הם עושים ותבוא עליהם ברכה.

ויש³⁰ לחנך גם קטנים במצוות הסיבה, אמנם אין³¹ צריך לחנכו לזה מגיל החינוך למצוות סיפור יצ"מ ואכילת מצה (עיין להלן אות י"ג), אלא די לחנכו בהסיבה כשהוא כבן תשע או עשר.

פרטי דינים בצורת ההסיבה

א. סעי' ב', שו"ע: ויכין מקום מושבו וישיב בהסיבה דרך חירות, ובמ"ב (סק"ז) ראשו מוטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השלחן. "ראשו מוטה" שכתב המ"ב לאו' דווקא, ור"ל ראשו ורובו, כי צריך הסיבת גופו, אבל הסיבת ראשו בלבד, כגון שמניח כסא לצדו ומניח כר על משענת הכסא ומיסב ראשו עליו אין זו כלל הסיבה ולא יצא ידי חובתו.

ומצוה מן המובחר שתהיה³² ההסיבה כעין שכיבה בכורסא או כסא גדול כעין מטה, ויש³³ שהיו נוהגים להסב ע"ג מטה דרך שכיבה בכל גופם.

ואם אין לו כרים או כסתות ישעין³⁴ ראשו ורובו על כסא וכדו' או על כתפיו או ברכיו של חבריו, אבל המטה עצמו באויר בלא להישען

תעב - 1. הסדר הערוך פ"מ הע' 2 בשם הגש"פ אור החמה שבי"ה סתימת הפוסקים ובי"ה בביה"ל דיה ואין, והמ"ב ציטט זאת מרש"י, וברש"י אין מזכיר ראשו אלא שומטים צדיהם השמאלית על המטה. 2. ויגר משה סי' ח', מועדים וחמנים ח"ג סי' רנ"ז. 3. ויגר משה שם אות ד' בשם הגש"פ חקל יצחק וכן נהג בעל עצי חיים מסיגוט וצ"ל, וכ"ה בדברי חיים ושלום אות תר"ד. 4. כמבו' כ"ז במ"ב סק"ח. וע"ע בערוה"ש סעי' ד' דאף עני שאין לו כרים וכסתות יניח איזה בגד ועליו יסב. 5. סדר הערוך שם סעי' ב' בשם פוסקים, ושכ"מ בכתובות ק"א ע"א ישיבה שאין בה סמיכה עמידה שיש בה סמיכה נוחה הימנה. 6. שם בשם הגר"ח מברסק וצ"ל על השי"ס פסחים צ"ט ע"ב דכ"מ מרש"י ורש"י (וכ"ה לשון המ"ב) עד שישב וכו' על השלחן. בביה"ל (ד"ה ואין) דן למי שגדרם ביד ימינו או יש לו מכה אם צריך להסב, שהרי לא יוכל לשלוט על ידו השמאלית הבריאה, ובכ"ה סק"ב מסיק דפטור מהסיבה דלא תיקנו חז"ל הסיבה אלא דרך חירות ותענוג וסמכין אראבייה שפטור לגמרי מהסיבה (רמ"א סעי' ד'), ובחזו"ע ח"א סי' ט"ז כותב שישב על צד ימין, ועיין מ"ב סק"א דאיטור יד שהיטב על צד ימין יצא בדיעבד, ובשו"ת התעררות תשובה ח"ב סי' מ"ט שאף כל אדם שהיטב בימניו יצא בדיעבד, וע"ע פמ"ג מ"ז סק"ב וא"א סק"ד. 7. כה"ח סק"ח בשם כה"ג בספרו פסח מעובין. 8. כה"ח שם, כדמשמע מלשון הדרכי משה שמדינא היה להם להסב אלא מישב המנהג שנהגו להקל, ובס' מכתב סופר להגר"ש סופר וצ"ל בדרשות להגש"פ ד"ה קדש כותב שאמו, אשתו של החת"ס בתו של הגרע"א ז"ע היתה נוהגת להסב בפני בעלה והוא היה מוקדק שיהיה מוכן לה ספסל מיוחד ראוי להסיבה. 9. בן איש חי שנה א' פ' צו אות כ"ה, עיין בפסקי תשובה סו"ס רצ"ה בהג"ה שתמה מדוע לענין נשים כתב המחבר בסעי' י"ד שחייבות ב' כוסות ובכל המצוות הנוהגות באותו לילה, ובתינוקות שהגיעו לחינוך בסעי' ט"ז לא כתב בכל המצוות וכו'. 10. מועדים וחמנים ח"ג סי' רנ"ז, ובלא"ה ענין הסיבה הוא דרך חירות ותענוג ובדרך כלל ילדים פחות מגיל האמור קשה להם האכילה והשתיה כשהם מסיבים, וצער הוא להם.

16. אחרונים עפ"י שיטת הבי"ח שכותב שכן שראוי להחמיר וליטול רשות. 17. המהר"ל מפרגא ז"ע בס' גבורות ה' פמ"ח, שו"ת פנימי סי' צ"ג, ח"י סק"ט, פמ"ג מ"ז סק"ד, קרבן נתנאל על הרא"ש פ' ערבי פסחים סי' כ' כולם סוברים שכן אצל רבו אין לו להסב א"כ נטל רשות, וכן מובא בדברי הבי"ח בב"ה"ט סק"ה, וע"ע ביוגרד משה סי' ח' אות ו' שמוכיח עפ"י רש"י שמואל א', כ' כ"ה, שאין דרך הבן להסב אצל אביו א"כ מפסיק אדם אחר ביניהם. ובענין נכד אצל קטן כשהוא רבו לא ראיתי בפוסקים כזה, ומסתמא הפוסקים נטקו דפטור מהסיבה לכו"ע, אף כי בני בנים הרי הם כבנים, מ"מ אולי לענין הכלל "דמסתמא האב מחיל לבניה" לא אמרין זאת, וצ"ע, ואולי טוב שיטול רשות ויסב. 18. תשובות והנהגות ח"א סי' ט"ז דאף כי בפסחים ק"ה ע"א איתא לפטור בתלמיד לפני רבו במיסב על ברכי חבריו, התם נמי לנטות על ברכי חבריו הוא חסרון בכבוד רבו אבל לנטות על כר בפני רבו אין לנו ראייה שזהו פגיעה בכבוד רבו. 19. דחושישים לשיטת הפרי"ח, הו"ד במ"ב סק"ח, ואף כי הפמ"ג כתב שבאופן זה טוב שיטול רשות, ואולי ביון ששלחנות המסובים סמוכים מאד לשלחן רבם הרי הוא כשלחן אחד. 20. תשובות והנהגות שם, ועיין בערוה"ש סעי' ח' "זה שכתבו דכל הפטור מהסבה ומיסב נקרא הדיוט (ורושלמי פ"ק דשבת הו"ד במג"א סק"ו) קאי על תלמיד שנתן לו רבו רשות, וזה הדיוטותו שאין לו לעשות דבר שזהו כנגד כבוד רבו אף אם נתן לו רשות" וכו'. 21. המהר"ל בגבורות ה' פמ"ח. 22. ליקוטי מהרי"ח בשם פרי"ח וכלכו. 23. ויגר משה עמ' ר"ל. 24. שו"ת מנח"י ח"ט סי' מ"ז ומ"ז ועיי"ש איך שמישב הסתירה בדברי המ"ב. 25. שו"ת אג"מ ח"ג סי' ט"ז, וע"ע שו"ת שבה"ל ח"ה סי' ט' דתמה על המ"ב דסי' תע"ח שמיא דהא"ר פסק שיחזור ויאכל אפיקומן כשטעם שום דבר אחר אפיקומן דלא כהח"י, דאדרבה הא"ר מסכים לדינא עם הח"י שאינו מעכב בדיעבד, והנה בא"ר עצמו יש סתירה דבסי' תע"ז מוכיח דלא כהח"י ובסי' תע"ח סק"ב סתם לומר שא"צ לחזור ולאכול, ומדבריו נראה נמי שמחלק בין אם כבר בירך בהמ"ז ללא בירך, ולפ"ז יש להסביר שיטת השו"ע הרב דכתב בסי' תע"ח סעי' א' שאחר אכילת אפיקומן אסור לאכול שום מאכל בעולם חוץ ממצה שמורה משעת קצירה וכו', ולכא"ו יחלוק על החי"א המובא כאן במ"ב שאין לאכול ב"פ אפיקומן, וגם מלשון הרמב"ם ושי"פ "אין טועם אחריה כלום (שום דבר)" משמע שאף מצה אין לאכול, אלא י"ל דשוע"ה"ר מיירי עדיין לפני ברהמ"ז והחידוש בדבריו דאף כי לכתחילה זימן לפניו שיעור הכותים לאכילת האפיקומן וגמר אכילתו, שוב אין לו לאכול שום דבר, מ"מ יכול לאכול עוד מצה כי אין שיעור לאפיקומן והרי הוא כאילו ממשיך אכילת אפיקומן, אבל לאחר ברהמ"ז דיצטרך ליטול ידיו ולברך שוב המוציא הו"ל אכילה חדשה ואסור אף כאכילת מצה, ודוק.

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

קיום הבטחות	התחלה בתפילה ובמצוות	ביונים תלויים ועומדים	מקדש מעט	תורה עם דרך ארץ	מא
תמימות בספירת העומר	תפילת מוסף	קדושת שביעית בד' מינים	פונדקאות	לא יסתור דברי אביו	מב
קטן שהגדיל	דרי צדקה במחשבה	הלכות מצוות בכבוד ס"ת	פדיון שבויים	האזנות סתר	מג
לא בשמים היא	יצאה מארץ ישראל	דברים האסורים בשבת	הדלקת נרות חנוכה	הכותל המערבי	מד
פדיון הבן בספיקות	קידוש ה'	משום השמעת קול	בשליחות	לא ילבש	מה
זר בברכת כהנים	מעשה שבת	טעויות בתפילה ובבהמ"ז	חיובי הנכדים בכבוד	חטא כדי שיזכה חברך	מו
רות המואביה ובדני גרות	מאכלים עם מיני דגן	סנדק בשני אחים	סביהם	ברכת החמה	מז
הקנהגה במחלוקת הלכה	שמירת כספים	קיום הסכמי בחירות	יששכר וזבולון	יין שביעית לד' כוסות	מח
הקבלה	גורל הגר"א	מזוה בו יותר מבשלוחו	קריאת שמות	תנאי בקיום מצוות	מט
חזקת כהונה	הצלת נפש בנפש	או הידור מצוה	השתנות הטבעים	רפואה ועישון ביל"ט	נ
אכילת חלה	טעויות בתפילת ר"ה	ברוך שפטרנו	תפילין של ר"ת		

רשימת השיעורים - שנה שנייה:

מדבר שקר תרחק	גדרי בל תשקצו	ברוך עם הדרת מלך	סיסומתא	חיבור והפרדת אותיות	צא
וחי בהם, קביעת רגע	צער בעלי חיים	אז דרזין מקדימין למצוות	מעשר כספים	עבד איניש דינא לנפשיה	צב
חמר מדינה לקדוש	יורשה בשרה וברבנות	הפסק דיבור בתקיעות	אורב ושונא	מכירת בתי כנסת	צג
ההנהגה במחלוקת הלכה	אלת - בירור גבול דהום א"י	ועוד	נר איש וביתו	שנים בפרשת זכור	צד
הקבלה	אשו משום חציו	עניני ב"ר"כ ומצוות אכילה	חנה ושבעת בניה	על שם הפור	צה
חזקת כהונה	לא תחמוד	בע"כ"כ ומצוות אכילה	עשרה בטבת	צורות אדם ומשמים	צו
אכילת חלה	ברכת הגומל - לעובר	מזמור חנוכה	קדיש	אתר אינטרנט הפתוח	צז
דרכים	לא תתגודדו	הפטור מדבר ועושהו	רפואה סגולית בשבת	בשבת	צח
פנים חדשות	בל תשחית	שיכור בהלכה	מזוזה במקום שאין בו ד'	תאריכים ושמות לועזיים	צט
תכלת בציצית בזמן הזה	מצות מעקה	מילה שלא בזמנה	אמנות	מסחר בחול המועד	ק
תינוק שנשבה		כופין על מדת סדום	לחם משנה	קו התאריך	

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

גניבת דעת	טבילת כלים	כל נדרי	חכמת התורה וחכמים	שנה מעוברת	קמא
ספי לקטן	פתיחת מסעדות ומכבסות	סוכה גדולה	כבוד אחיו הגדול	בשר בחלב	קמב
אונאת דברים	נשגם	שנים מקרא ואחד תרגום	נתכונן למחשבת	קפוח נפש בשבת	קמג
קדושת הכהנים והלוויים	נחמו נחמו עמי	זמני הלכה בארצות	איסור	מותר צדקה	קמד
תורה שבעל פה	עיקר וטפל בברכות	הצפון	קבלה מעשית ושימוש	קבלת תרומה מגוים	קמה
נרות שבת	יחוד	קיום מצוות בחלל	בשמות	משלוח מנות	קמו
מנין נשרה לדברים	חלב כרי - מצלמות וידאו	שומר פתאים ה'	אחיות עניים	נאמנות לאשה	קמז
נפיקושה	בהלכה	דמי שרכות	מצה שריה	הפסק בברכות ובקיום	קמח
נפילת אפים	ד.ב.א. בהל' עגונות	כונה בתפילה	מוקצה מחמת חסרון	במצוות	קמח
כניסת כהן לבתי חולים	וממונות	קידוש לבנה	כיס	בדיני איטר	קמט
היזק ראי	עני המהפך בחררה	חנופה	שינוי זהות בשעת סכנה	תוספת שבת וי"ט	קמט
סתם יינם	שלשה ספרים נפתחים	גדרי ברכת המצוות	ביטוח בהלכה		

רשימת השיעורים - שנה רביעית:

מצות תוכחה	גורל בהלכה	תשובה	חזקה שליו עושה	תרומת איברים בתשלום	קצא
גרופה וקטומה ושהיה	חייב מנהגים כנדר	מצטרף בסוכה	שליחות	קדימויות בצדקה	קצב
תליתו וזבין	ירושלם הבת	זמן שמחתנו	ברכת הריח	מן המותר בפ"ך	קצג
משפט החרם	שהחיו בין המצרים	מוריד הגשם	מצוה לא להנות ניתנו	עמלק	קצד
למנות את ישראל	לפנים משורת הדין	שונה מתנות יחיה	נס וטבע - השווה והשוונה	תמנות לאביונים	קצה
נשיאת כפים בחלל	קט	עוסק במצוה פטור	מותר השמן והפתילות	הזמנת מחלל שבת	קצו
יום טוב שני	קט	ממצוה	כבוד אב ואם	ברכת האילנות	קצז
קנו	הפקד בית דין	יחיותי חיים	הצלת עוברים	ביעור חמץ	קצח
קנז	ביום תתן שכר	דבר שלא בא לעולם	קריאת התורה	צער וטורח בקיום מצוות	קצט
קנח	המטת גבול	שבת פועלים	הכנה משבת ליום חול	שירה חדשה	ר
קנט	כתיבת ספר תורה				
קסא	אכילה לפני תקיעות				

רשימת השיעורים - שנה חמישית:

שומע כעונה	כבוד ת"ח ורבותיו	מלכיות	תאומי סיאם	שהחיו על פרי חדש	רמא
הליטות ורשע וימות	אמירה לכרי	אין קטגור נעשה סגור	חרם דרבנן גרשום	קידוש במקום סעודה	רמב
חזרה בשבת	מראית עין	בין אדם לחבירו	אין שליו לדבר עבירה	אדם המזיק באונס	רמג
אסמכתא	ישמעאל ועשו	ברכת לישב בסוכה	דבר חנוכה בבית הכנסת	כלי שנשמח בו הדיוס	רמד
רשלות רפואית	גיהז או מיהזר	גמרה של תורה	דברי חלומות	סעודת פורים	רמה
אורחים בסעודת החג	סיום מסכת	ספק בברכות הנהגין	הטבת חלום	שומר וזכור דיבור אחד	רמו
תמימות' בחג השבועות	הלך אחר הנהגה	האכלת בעלי חיים	מצוה לקיים דברי המת	בורר בשבת לאלתר	רמז
להתברך בברכת כהנים	שעטנז	לא תחנם	תשלומין בתפילה	גג חפצי מצוה מהודרים	רמח
שכחה להלליק נר שבת	רשע	עושה מעשה בראשית	כבוד מלכות	קניית חמץ לנכרי בפסח	רמט
מכונת אמת	הוי דן לכך זכות	שבע ברכות	מצוה שהזמן גרמא	כתיבה בחול המועד	רנ

רשימת השיעורים - שנה שישית:

מסורת באכילת בעלי חיים	נישואין פיקטיביים	עיבור תבשילין	ראשונים כמלאכים	מצוות באמצעות רמקול וכדו' רצא	רצא
מוזיקה בזמן הזה	סיוט כהן מעל כברים	חיוב דיני שמים	בטחון והשתדלות	מציאה בבית כנסת	רצב
מוזיקה בבין המצרים וספיה'ע רג	עין הרע	נעילת הסנדל	פרסומי ניסא	כוונה ולשמה במצוות	רצג
מציל עצמו בממון חבריו	סיסה ביום התענית	טוילים בסוכות	מכירת שכר ועונש	תענית אסתר	רצד
דרכי האמור	מצות ישוב ארץ ישראל	דיני תשן בהלכה	הרעת תנאי עבודה	קריאת המגילה ביום ובלילה רצה	רצה
בחקותיהם לא תלכו	זכר לחורבן	מכנים עצמו לפיקוח נפש	כניסה למקום עבודה זרה	חציצה בנטייל ידים	רצו
אשר מי שעמלו בתורה	בית המקדש השלישי	הכנסת אורחים	חברה בע"מ	תפילין - מח ולב	רצז
גיוגן בתפילה וברכת כהנים	חיוב הוצאות משפט	ניחום אבלים	בישול אחר בישול בשבת	מצות הסיבה	רצח
מסר - עונש או הגנה	אידיה מדעת	איסור קללה	נדקי רעש	שמחת יום טוב	רצט
הוצאת דיבה	שילוח הקן	ברכת המפיל	הדלקת חשמל בתורת נר	הקבלת פני רבו	ש

עו ל פ ז ת • לימוד בעיון

תכנית המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מותר דפי מקורות במגוון סוגיות הלכתיות ובירורי מנהגים
לסיוע בחקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
לפרסומי ניסא, ניתן לפנות: 050-410-2399, info@olamot.net
פרטים נוספים באתר: www.olamot.net

מקומות בהם מתקיימים השיעורים - רשימה חלקית [רשימה מלאה מתפרסמת באתר]:

אלעד • אלפי מנשה • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • ביתר • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חדרה • חיפה • טלו סטון • טלמון • יבנה • ירושלים • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים • מעלות • נתניה • פסגות • פתח תקוה • עינב • קרני שומרון • רחובות • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיסי צה"ל • תעשייה אירית • אוניברסיטאות

כלשומר • הונג קונג • ונצואלה • יוהנסבורג • לונדון • לוס אנג'לס • לייקווד • מונטריאל • מיאמי • מכסיפ • ניו ג'רסי • ניו יורק • סאן פאולו • פריס • ציריך • שיקאגו